

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ПОЛІТИЧНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ**

**Кузьомко Богдан Олександрович
(студент групи ПО-1)**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**«Міжнародний тероризм і проблеми глобальної безпеки у сучасному
світі»**

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 052 «Політологія»)

Допускається до захисту
протокол № _____
від _____
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин
і політичного
менеджменту
д.е.н., доц.
Ірина ГРАБЧУК

_____
(підпис)

Науковий керівник
д. політ. н., доц. Сергєєв В. С.

_____
(підпис)

Рецензент
д. політ. н. Рафальський І. О.

_____
(підпис)

**Житомир
2025**

Я, Кузьомко Богдан Олександрович, цим засвідчую, що представлена до захисту кваліфікаційна робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджений про те, що буду недопущений до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлений його відповідно до чинного законодавства України.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СВІТІ	9
1.1. Витоки тероризму: трансформація з античних часів до сучасності.....	9
1.2. Сучасне розуміння міжнародного тероризму та його ключові ознаки	27
РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОЛІТИЧНИМ РЕЖИМОМ ТА МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ	36
2.1. Антидемократичні режими як фактор поширення тероризму та зниження рівня глобальної безпеки	36
2.2. Тероризм як інструмент зовнішньої та внутрішньої політики окремих держав	46
РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ	57
3.1. Роль міжнародних організацій у протидії тероризму та підтриманні стабільного миру: досягнення і проблеми	57
3.2. Перспективи розвитку міжнародного тероризму й антитерористичних стратегій.....	71
ВИСНОВОК	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ККК – Ку-Клукс-Клан

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ІДІЛ – Ісламська Держава Іраку та Леванту

США – Сполучені Штати Америки

НАТО – Організація Північноатлантичного договору, Північноатлантичний альянс

ЗМІ – Засоби масової інформації

РФ – Російська Федерація

ЗАЕС – Запорізька атомна електростанція

ФСБ – Федеральна служба безпеки Російської Федерації

ХАМАС – Рух ісламського опору

FATF – Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОАЄ – Організація Африканської Єдності

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження. На сьогодні міжнародна спільнота знову стикається з періодом глибоких викликів та нестабільності. З початком XXI століття світ дедалі більше занурюється в нову епоху конфліктності, що супроводжується політичною напругою, збройними протистояннями, загостренням міждержавних відносин та підривом основ глобальної безпеки. Попри важливі здобутки міжнародної спільноти після двох світових воєн – створення ООН та інших міжнародних організацій, спрямованих на підтримання миру, розвиток багатосторонньої дипломатії, акцент на партнерстві замість збройного протистояння, а також активне впровадження новітніх технологій, сучасна ситуація демонструє ознаки напруги та тенденції дестабілізації світового порядку.

Особливої загрози набуло таке явище, як міжнародний тероризм, що перетворилося на проблему глобального масштабу. Хоча за статистичними показниками кількість терактів у світі в останні роки дещо зменшується, що частково зумовлено зусиллями більшості держав у сфері безпеки та протидії тероризму, кількість жертв при цьому залишається високою, а подекуди навіть перевищує показники десятирічної давнини. Це свідчить про трансформацію методів терористичної діяльності, їхню жорстокість та зосередженість на завданні максимального суспільного резонансу. Не менш важливим є й те, що таке негативне явище здатне спричиняти масові руйнування, підривати демократичні процеси, поширювати паніку та страх серед населення, а також зменшувати довіру до міжнародної системи безпеки. Його масштаб і наслідки виходять далеко за межі окремих країн чи регіонів, що потребує спільного та комплексного реагування з боку всього міжнародного співтовариства.

Тероризм сьогодні застосовується не лише недержавними терористичними угрупованнями, а й окремими державами. Такі країни фактично перетворюють терористичні методи й тактики на інструмент реалізації своєї цілеспрямованої внутрішньої та зовнішньої політики. Завдяки стрімкому науково-технічному

прогресу почали виникати нові форми міжнародного тероризму, серед яких особливої уваги заслуговує кібертероризм. Він становить не меншу загрозу, ніж традиційні форми насильства, оскільки дає змогу терористичним структурам віддалено планувати й реалізовувати атаки. До того ж кібертерористи часто залишаються поза межами фізичної досяжності правоохоронних органів, що суттєво ускладнює їхнє виявлення та притягнення до відповідальності.

Паралельно з цим збройні конфлікти й війни у різних регіонах світу знову починають набирати обертів. Незаконні та безпідставні вторгнення й окупації територій суверенних держав, застосування терористичних методів як з боку недержавних акторів, так і держав, відверто нехтуючи міжнародним правом, державні перевороти й захоплення влади, які супроводжуються масштабними репресіями проти цивільного населення – усе це дедалі більше підриває основи сучасного міжнародного порядку та спричиняє розкол у системі глобальної безпеки.

Вищезазначені виклики змушують міжнародну спільноту постійно шукати нові підходи до їх розв'язання та протидії. Проте, як показує практика, процес розробки дієвих механізмів боротьби з ними супроводжується низкою труднощів. Заклики до припинення агресивної зовнішньої політики залишаються проігнорованими, терористичні акти продовжують здійснюватися, а кібертероризм лише набирає обертів, оскільки все ще не має чіткого міжнародного правового регулювання.

Саме тому обрана тема набуває особливої актуальності, адже глибоке дослідження історії виникнення міжнародного тероризму, його основних причин, форм, методів, а також аналіз інших глобальних загроз є необхідним для розробки ефективних стратегій протидії та вдосконалення вже наявних механізмів безпеки. Знання, отримані в результаті такого дослідження, можуть стати основою для формування нових підходів до зміцнення системи міжнародної безпеки, підвищення рівня національної стійкості та забезпечення стабільного й мирного розвитку держав у XXI столітті.

Проблематика міжнародного тероризму та інших глобальних викликів була предметом дослідження як українських, так і зарубіжних науковців. Серед них варто відзначити А. Е. Волошину, О. О. Осадчук, О. В. Карделя, С. В. Павлова, Б. Форста, Б. Хоффмана, С. М. Маделик, Д. Г. Давидова, Рендалла Д. Лоу, В. З. Лакера, О. В. Мікічурова, І. В. Шкурат, М. Ю. Савченка, В. О. Кучменка, В. О. Зайця, І. Крупеню, Д. М. Фрунзе, М. А. Козир, О. Доценка та інших. Водночас постійна еволюція міжнародного тероризму свідчить про нагальну потребу в подальших наукових дослідженнях і розробці нових ефективних механізмів боротьби з цим явищем.

Мета. Дослідити сучасний стан міжнародної безпеки, визначити найактуальніші загрози, що здатні підривати усталений світовий порядок. Особливу увагу приділити всебічному вивченню феномену міжнародного тероризму, його витоків, причин та форм прояву.

Завдання. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань:

1. Проаналізувати історичний розвиток міжнародного тероризму, простежити еволюцію цього негативного явища, а також з'ясувати ключові причини його виникнення;
2. Охарактеризувати основні загрози сучасній глобальній безпеці, зокрема міжнародний тероризм, кібертероризм, державний тероризм, збройні конфлікти, війни та інші фактори дестабілізації;
3. Розглянути прояви окремих глобальних загроз на конкретних прикладах з метою виявлення їхніх характерних особливостей, масштабів впливу та наслідків для міжнародної безпеки;
4. Оцінити вплив міжнародного тероризму та інших загроз на стан глобальної безпеки, зокрема з використанням відповідних статистичних даних і аналітичних джерел;
5. Дослідити роль міжнародних організацій у запобіганні та протидії міжнародному тероризму й іншим загрозам безпеці;

6. Визначити ключові проблеми з якими стикається міжнародна спільнота у процесі боротьби з глобальними викликами та в забезпеченні стабільного миру;
7. Сформулювати рекомендації щодо вдосконалення міжнародної співпраці у сфері протидії тероризму та зміцнення механізмів глобальної безпеки.

Об'єкт дослідження. Система міжнародної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів.

Предмет дослідження. Міжнародний тероризм та інші загрози безпеці, а також механізми їх подолання.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані для створення або коригування політик і заходів на національному та міжнародному рівнях щодо протидії тероризму, кібератакам та іншим викликам безпеці.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 79 сторінках друкованого тексту, у тому числі 3 рисунки, список використаних джерел налічує 87 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СВІТУ

1.1. Витоки тероризму: трансформація з античних часів до сучасності

Тероризм як суспільно небезпечне явище у будь-яких його формах є глобальною проблемою для сучасного світу. Воно потребує негайного вирішення, адже завдяки розвитку технологій та технічному прогресу значно розширюються можливості терористичних угруповань. Такий хід подій створює нові виклики як для національної безпеки окремих держав, так і для міжнародної безпеки в цілому, оскільки терористи отримують доступ до сучасного озброєння, новітніх систем зв'язку та засобів масової комунікації, що дозволяє їм впливати на маси, популяризувати свої ідеології, поширювати серед населення радикальні настрої й таким чином дестабілізувати ситуацію в певній країні. Не менш важливим є те, що епоха інформації та новітніх технологій дозволила терористам координувати свої дії на глобальному рівні. Вербування нових учасників та фінансування терористичної діяльності може здійснюватися в будь-якій точці світу використовуючи інтернет, соціальні мережі та різноманітні месенджери. Це спричиняє численні жертви, руйнування та соціальну нестабільність, а залякування та політичний тиск дозволяє досягати певних ідеологічних цілей. Варто зазначити, що таке загрозливе явище не є новим. Тероризм має досить глибокі історичні корені.

Проаналізувавши історію людства, можна помітити, що практика тероризму простежується майже в кожен історичну епоху. Його появу можна пов'язати з виникнення держав, адже процеси державотворення характеризувались поділом людей на багаті та бідні верстви населення, на правлячий та підлеглий клас. Подібні тенденції почали призводити до нерівномірного розподілу влади. У деяких осіб виникало бажання отримати вплив та багатство будь-яким способом, навіть якщо це суперечить усталеним порядкам і призводить до насильства й кровопролиття [1, с.7]. Сам термін «тероризм» походить від латинського слова «terror», що в дослівному перекладі

означає жах. Якщо звертатися до класичного латинського контексту, то дане слово позначало стан інтенсивного страху або паніки.

Згідно з працею Брайана Форста «Тероризм, злочинність і державна політика», акти насильства, які можна класифікувати як тероризм, існують майже так само довго, як війни та злочини. До найдавніших зафіксованих прикладів подібних дій були події, які пов'язані із завоюванням Юдейського царства та руйнуванням храмів в Єрусалимі вавилонським правителем Навуходоносором у VI столітті до н.е. Інші ранні прояви тероризму пов'язані з вбивствами римських імператорів, зокрема Калігули в 41 р. н. е., Гальби в 68 р. н.е., Доміціана в 96 р. н.е., Коммода в 193 р. н. е. та інших [2, с.43-44].

Українські дослідники у своїй праці «ТЕРОРИЗМ: теоретико-прикладні аспекти» також звертають увагу на період Античності та загалом стародавні часи як епоха зародження тероризму та активне поширення терористичних практик. Зокрема, вони розглядають вбивство Юлія Цезаря у 44 р. до н.е. як акт тероризму, а виконавців – Марка Юнія Бруто та Гая Кассія тогочасними терористами. Варто зазначити, що згідно з їхніми дослідженнями практики вбивства правителів відображені ще в працях давньогрецьких літописців. Наприклад, йдеться про знищення правителя стародавнього міста Сарди на сході півострова Мала Азія в VII ст. до н. е. Одним з лідерів змови та замаху був його охоронець – Гігес. Крім цього, була велика кількість замахів на Олександра Македонського в III ст. до н. е., змови і повстання рабів, які були характерні для Стародавнього Риму в різні періоди його існування (419, 198, 196, 185 рр. до н. е.) [3, с.10-11].

Підтвердження давності такого негативного явища як тероризм, деякі вчені знаходять навіть у Біблії. Вони розглядають покарання, наслані Творцем на Єгипет як приклад перших актів тероризму. Протягом трьох місяців були здійснені різноманітні терористичні акції в ході яких застосовувались біологічні, екологічні, хімічні та інші засоби, які спрямовані на масове ураження. Мішенями «єгипетських кар» стали як люди, так і всі природні ресурси країни. «Покарань», згідно з біблійним текстом, було десять, а їх застосування супроводжувалося відмовою фараона виконувати Божу волю [3, с.11]. Аналізуючи ці події, можна

побачити, що в них прихований не лише релігійний чи політичний зміст, а й елементи тероризму, оскільки використовувалися систематичні напади на все суспільство задля досягнення конкретної мети, що є характерною ознакою терористичних угруповань.

Більшість вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували питання тероризму, його витоки та історію, погоджуються з тим, що першими задокументованими та зареєстрованими згадками про діяльність саме організації, яка за своїми ознаками нагадує терористичну, є відомості про так званих «сікаріїв». З латинської мови «sicarii» означає «кинджальники», оскільки їхньою основною зброєю був кинджал-сика і саме від цього вони й отримали свою назву. Це терористичне угруповання діяло в Юдеї в I столітті н.е [3, с.11]. Жерар Шаліан та Арно Блін зазначають, що сікарії були членами радикального релігійного руху, який боровся з римськими імперськими військами в Палестині. Вони використовували незнайомі для нас методи, вчиняючи випадкові вбивства в громадських місцях, щоб створити хаотичне середовище, яке повинно було послабити бажання римлян завоювати регіон [4, с.35-36].

Цікавими є думки науковця С.М. Маделика. Він підкреслює, що дане угруповання використовувало тактику натовпу для досягнення своїх цілей. Завдяки своїй щільності, давці і неможливості визначити, хто саме завдав смертельного удару, натовп був їхнім улюбленим місцем здійснення терористичних актів. Сікарії, зазвичай, діяли за наступним принципом: вони атакували жертву в денний час, здебільшого у святкові дні, коли в Єрусалимі була велика кількість людей. Окрім кинджалу, вони часто використовували короткий меч, який ховали під одягом, а їх головними цілями були представники єгипетської, а також палестинської діаспори, які виступали за налагодження дружніх відносин із Римською імперією, чого вони не бажали допускати, а тому рішуче боролися з римським впливом. Уже тоді сікаріїв можна було назвати релігійними фанатиками, оскільки в муках вони бачили радість, а також вірили, що після повалення ненависного режиму народ звільниться від страждань [5, с.

328]. Зрештою римляни виявилися занадто сильними, що змусило сікаріїв відступити у фортецю Масада, де вони вирішили самознищитися, а не здаватися. Тероризм тих часів проявлявся не лише у вбивствах окремих політичних діячів. У період Античності його характерними формами також були викрадення людей з метою отримання подальшого викупу, захоплення заручників, створення розбійницьких банд та здійснення набігів для збагачення власного угруповання. Під час таких негативних дій, могли спалюватися цілі міста або села, що призводило до значних жертв серед цивільного населення [3, с.13]. Крім того, варто згадати різноманітні військові кампанії. Вони застосовували й інші способи, зокрема отруєння джерел водопостачання на ворожій території або залишення при відступі трупів тварин та людей, які полягли від інфекційних хвороб, щоб спричинити епідемію серед ворогів [6, с.9].

Якщо говорити про період Середньовіччя, то в цей час відбулися значні політичні, соціальні і релігійні трансформації, що вплинули на еволюцію тероризму. Крім того, почали виникати та розвиватися абсолютно нові держави, які сприяли появі та поширенню раніше невідомих злочинних дій та практик. Занурюючись в історію тероризму періоду Середньовіччя, насамперед варто згадати одне з найвідоміших угруповань того часу – асасинів [1, с.9]. Ця радикальна політично-релігійна організація діяла з XI по XIII століття у Персії, продовжуючи традицію терористичних методів, започаткованих ще сікаріями [4, с.36]. Незважаючи на майже тисячолітній часовий розрив між цими групами, їх об'єднує одна ключова риса – використання цілеспрямованих убивств як засобу досягнення політичних цілей. Головними цілями асасинів були високопоставлені особи. Найбільшого успіху їм вдалося досягти у 1092 та 1192 роках: спочатку вони вбили самого великого візира, легендарного перса Нізама аль-Мулька, а згодом – Конрада Монферратського, одного з лідерів Третього хрестового походу [4, с.36].

Засновником цієї таємної секти можна вважати Хассана ібн Саббаха, якого багато дослідників вважають одним із перших ідеологів тероризму. Його головним досягненням було те, що він створив прототип нової держави –

терористичної структури без єдиних кордонів та чітко окреслених територій, але з жорсткою ієрархією підкорення. Хассан ібн Саббах мав у своєму володінні декілька окремих замків-фортець між якими кочували його прихильники та люди, які виконували замовлення на вбивство. Асасини безжально розправлялись з кожним, хто сповідував іншу віру або намагався їм протистояти. Вони швидко усвідомили, що угруповання має занадто мало ресурсів, щоб успішно діяти відкрито. Тому, було прийнято рішення ретельно продумувати кампанії терору та здійснювати їх за допомогою добре навчених воїнів. Зазвичай асасини діяли таємно та нерідко переодягалися в іноземців. Подібно до сікаріїв, вони здебільшого використовували киджал для своїх нападів [7, с. 129]. Попри прихований характер своєї діяльності, асасини активно застосовували й психологічний терор, адже здійснювали вбивства впливових діячів у людних місцях, щоб посіяти страх. Головна мета – продемонструвати свою рішучість і залякати ворогів.

З Персії асасини нападали на Сирію, убивали префектів, губернаторів, каліфів (високі посадові особи). Їхні дії були настільки відомі, що чутки про них дійшли навіть до Європи [5, с.329]. Люди вірили, що це угруповання нібито найняли для зведення політичних рахунків в європейській боротьбі за престолонаслідування. Оскільки члени цієї організації вважалися невловимими, держави стикалися з серйозними труднощами у спробах подолати асасинів. Це терористичне угруповання мало вагомий вплив на зміну політичних орієнтирів країн, що знаходились в близькому оточенні до них. Таким чином, можна вважати, що секта асасинів стала одним з прообразів сучасних терористичних угруповань. Незважаючи на певні тактичні успіхи, асасини так і не досягли своїх кінцевих політичних і релігійних цілей. Вони з дивовижною легкістю були знищені монгольськими ордами в XIII столітті.

Науковці, які досліджують тероризм середніх віків, приділяють значну увагу постаті Чингісхана та нерідко класифікують його як діяча, що використовував терористичні методи для досягнення своїх цілей. Насправді це не дивно, адже цей полководець початку XIII століття відзначався крайньою

жорстокістю в нападах і знищенні етнічно різноманітних ворожих племен, що населяли територію сучасної Монголії. Він прийняв титул Чингісхан, що означає «універсальний правитель», після того як досяг величезної влади на своїй батьківщині у 1206 році, коли йому було трохи за сорок. Попри те, що він встановив на підконтрольних територіях безпрецедентно жорсткий порядок, його методи були далекими від демократичних. Популярність Чингісхана ґрунтувалася на масштабних військових кампаніях і тотальному знищенні та спустошенні переможених ворогів. Спочатку такі дії відбувалися в Китаї, а згодом і на фронтах заходу. До моменту його смерті в 1227 році імперія, яку він створив, поширилася на території Персії, Багдаду, Афганістану та більшу частину Східної Європи [2, с.44].

Не менш важливо згадати й релігійний аспект епохи Середньовіччя. Церква як соціальний інститут, який сприяв поширенню релігійних ідей і формуванню відповідної світоглядної системи, отримала досить серйозний вплив. В періоди ослаблення світської влади єпископи нерідко виконували функції місцевих адміністраторів, поєднуючи релігійні та управлінські обов'язки, а християнство почало формувати морально-етичні основи суспільства. Також важливо згадати, що церковні лідери часто виступали як радники королів і імператорів, надаючи їм підтримку в питаннях законодавства, зовнішньої політики та внутрішнього управління. Крім того, церква була важливим інститутом, що допомагав легітимізувати владу монархів.

Маючи такий значний вплив і контроль у своїх руках, не дивно, що деякі з їхніх практик можуть бути розцінені як терористичні. Зокрема, у XII столітті важливе місце посідає нетерпимість до інакомислячих. Для того щоб контролювати непохитність віри людей і слідкувати за особами, які не підтримують встановлені церковні порядки, було створено особливий слідчий інститут – Священну Інквізицію. З латинської інквізиція буквально означає «розслідування» або «розшук». Керувалась ця установа спеціальними суддями, які мали особливі повноваження щодо питань віри. У випадку, коли вдалося виявити людину або групу людей, які є єретиками, тобто не підтримують

загальноприйняті норми та стають віровідступниками – їх піддавали різноманітним покаранням і тортурам. Зокрема, поширеним було публічно спалювати на вогнищі [3, с.14]. Іншими словами, це були люди, які не відповідали догмам офіційної церкви, зокрема християнської церкви Середньовіччя. Подібні практики призвели до вбивства тисячі ні в чому не винних людей, а така релігійна політика мала місце у всіх тогочасних режимах. Рендалл Д. Ло зазначає, що в ті часи вчення Христа щодо тем насильства, влади та тиранії було досить однозначним – пасивно терпіти будь-яке насильство і покірно підкорятися світській владі. Апостол Павло висловив цю пропозицію ще рішучіше, коли писав християнам у Римі: «Нехай кожна людина підкоряється владі [бо вона] встановлена Богом. Отже, хто противиться владі, противиться встановленому Богом» [8].

Слід додати, що значна частина близькосхідних земель, завойованих Чингісханом, про якого йшлося раніше, понад століття потерпала від нападів мародерів із Заходу, які діяли в ім'я Ісуса Христа. Це явище увійшло в історію під назвою хрестові походи. Релігійні воїни знищували «невірних», наділяючи мучеників, які загинули в цих війнах, високим духовним статусом. У XI-XIII століттях відбулося дев'ять хрестових походів: перший з них супроводжувався масовою різаниною в Єрусалимі в 1099 році, а останній був розпочатий у 1271 році майбутнім королем Англії Едуардом I, також відомим як Едуард Довгоногий і Молот шотландський (лат. *Malleus Scotorum*) [2, с.44]. У подальшому масові знищення людей на релігійному та політичному підґрунті стали характерними рисами міжнародного терору.

Варто зазначити, що події в тогочасній Європі характеризувалися посиленою боротьбою за владу між церквою та правлячою елітою, яка не бажала підпускати релігійних діячів до свого кола. Такий стан подій призвів до того, що вбивства політичних та публічних осіб стали нормою не лише в рамках придворного життя, а й в контексті міждержавних відносин. Усунення королів та імператорів фактично узаконили. Якщо вони не дотримувались вказівок та настанов церковних діячів, то їх могли відлучити від церкви, що суттєво

послаблювало їхній вплив [3, с.14]. У ті часи це було особливо відчутно, адже, як зазначалося раніше, церква допомагала легітимізувати владу монархів. Така методика була доволі ефективною, оскільки вбивства спрощували процес обрання нових лідерів, які здатні кардинально змінити державний курс або бути лояльними до церковних діячів, що діяли з тіні і диктували свої умови. До того ж такі дії допомагали опонентам чинного керівництва зберегти свій вплив і не допустити до влади тих, хто міг загрожувати їхнім позиціям.

Схожі явища можна простежити навіть в українській історії. Науковець Карделя О.В. у своїй праці зазначає, що період Київської Русі характеризувався подібними методами боротьби. Наприклад, Святополк, намагаючись утримати владу під час боротьби за престол зі своїм братом Ярославом, наказав убити князів Бориса та Гліба, щоб усунути можливих претендентів на трон. Цей крок був для нього обґрунтованим з огляду на те, що він здобув владу незаконним шляхом, а саме після смерті свого батька – князя Володимира [1, с.11]. Безперечним є той факт, що вбивства політичних лідерів з метою захоплення влади можна розглядати, як одним із ранніх проявів тероризму та міжнародної злочинності.

Іншим важливим аспектом є використання тероризму як інструменту для досягнення військових цілей. Доволі велика кількість історичних джерел мають свідчення про те, що під час облоги фортець, ворог нерідко вдавався до методів, спрямованих на поширення епідемій серед захисників. Наприклад, закидання через мури тіл померлих від чуми або холери. Фактом підтвердження таких дій, може бути татаро-монгольська облога генуезької твердині Каффа в Криму в 1346 році. За наказом хана Золотої Орди в колодязі осадженої фортеці кидали трупи людей, а також тварин, які загинули внаслідок бубонної чуми. Така тактика призвело до спалаху захворювання серед мешканців. Завдяки такому досить жорстокому методу нападники змогли безперешкодно захопити місто, попри добре озброєний і підготовлений гарнізон [6, с.9-10].

Наступний етап розвитку тероризму припадає на період Нового часу. Дослідники мають різні погляди щодо його хронологічних меж, але загалом він

охоплює часи від кінця XV до початку XIX століття. Після цього розпочинається Новітній час, який охоплює XIX–XX століття. До найбільш відомих ситуацій, які можна класифікувати як терористичні, можна віднести події, що сталися під час правління царя Івана IV (1565–1584 рр.). За його ініціативи було створено спеціальний репресивний орган – опричнину, головним завданням якого була жорстока розправа з незручними князями та боярами. Опричнина являла собою добре організовану систему державного терору, адже включала ідеологічне обґрунтування та спеціальні військово-організаційні структури за допомогою яких здійснювалися репресії. Яскравим доказом її терористичного характеру стала каральна акція щодо мешканців міста Великий Новгород, яка відбулася у 1570 році. За наказом Івана Грозного місто оточили, а всі виходи з нього перекрили. Після повної ізоляції розпочалися масові погроми: нищили околиці міста та майно, вбивали жителів та худобу в селищах. Населення самого міста піддавали жорстоким тортурам. Людей почали палити вогнем, а потім скидали у річку, де їх добивали стрільці. Внаслідок цих дій загинуло понад 1500 осіб. Формальним приводом для терору став донос про те, що мешканці Великого Новгорода нібито планували здати місто литовському королю [3, с.14-15].

Масштаби розправи над боярами, які не погоджувалися з політикою царя і чинили опір його волі, значно перевищували рівень загрози, яку вони становили. Основна мета таких заходів полягала у превентивному залякуванні населення та підриві їх психологічної готовності до спротиву. Основним завданням влади стало придушення будь-яких самостійних дій за допомогою методів страху та тяжких покарань. Болісна смерть засуджених мала стати наочним попередженням для інших. Такий режим терору в тогочасній Росії мав наслідки, які були подібні до спустошень, спричинених навалом другого хана Золотої Орди – Батия [3, с.15].

Ще з давніх часів відомо, що терор застосовувався й звичайними людьми, які в такий спосіб намагалися протистояти абсолютній та безконтрольній владі. Насильницькі дії інколи використовували пригноблені верстви населення як засіб самозахисту. Варто підкреслити, що прості люди вдавалися до радикальних

дій не через соціальний статус своїх гнобителів, а через їхні вчинки, які принижували людську гідність і ставали нестерпними. Такий фактор сприяв поширенню революційних рухів у Західній Європі XVIII століття та в Російській імперії XIX століття [3, с.16]. Основною метою таких повстань було прагнення змінити суспільний лад і забезпечити рівні права та свободи для всіх верств та громадян. Таким чином, жорстокі методи та терор використовували не тільки представники влади, а й пересічні громадяни, але їхні мотиви досить суттєво відрізнялися.

Багато науковців, які цікавляться питанням розвитку тероризму, зазначають, що вагому роль у формуванні цього явища відіграла Велика Французька Революція, яка відбулася у 1789-1799 роках [1, с.14]. Незважаючи на те, що події в історії, які можна класифікувати як тероризм існують ще з часів утворення держав, сам термін «тероризм» з'явився лише понад 200 років тому у XVIII ст., внаслідок подій революції [9]. Вперше це поняття почали використовувати різноманітні дослідники пояснюючи таким чином криваву ситуацію, яка відбувалася у Франції протягом того проміжку часу. Зокрема, термін «панування терору» було введено британським філософом Едмундом Берком для позначення жорстоких репресій, що мали місце під час революції, особливо в 1793-1794 роках. Французька революція сприяла створенню яacobінських революційних комітетів, члени яких активно підтримували ідеї революції та стали головними «інструментами» терору. У 1793 році під егідою яacobінців було створено революційний трибунал, що отримав широкі повноваження щодо придушення опозиції, використовуючи жорстокі методи боротьби проти тих, хто відмовлявся приймати новий порядок. Тоді радикальний яacobінський уряд стратив більше 40 000 тис. осіб, яких вважали «ворогами революції». Застосовувались різноманітні засоби для придушення певної частини населення, наприклад, відсікання голови, утоплення та масові розстріли. Інша частина людей могла померти від регулярного недоїдання, хвороб і тортур у в'язницях. Для лідера яacobінців Максиміліана Робесп'єра «терор – це не що інше, як швидка, сувора й непохитна справедливість». Акти терору для нього є

законними інструментами правосуддя [2, с.44]. Епоха Просвітництва залишила людству ідею народного суверенітету і в ім'я цього суверенітету революціонери виправдовували державний терор, тобто для них виникала необхідність його захисту. Вони вважали, що досягнення цілей виправдовує засоби, включаючи крайні форми насильства. Таким чином, можна сказати, що внаслідок такого масштабу вбивств і репресій виникла необхідність у введенні нового поняття, яке б охарактеризувало це негативне явище.

Цікавим буде розглянути події, що відбулися наприкінці періоду Нового часу. Промислова революція, яка сприяла переходу від ручного до фабрично-заводського виробництва набирала обертів. Поширення текстильних машин, які могли обслуговувати мінімально навчені працівники, загрожувало існуванню кваліфікованих в'язальників та інших ремісників. Внаслідок таких змін у Великій Британії почали з'являтися перші стихійні виступи робітників мануфактур проти впровадження машин і капіталістичної експлуатації. Цей рух, відомий як лудизм, набув поширення наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Економічні перетворення, що відбувалися в тогочасній Британії, викликали сильне невдоволення серед ремісників, а тому це призвело до особливої форми раннього тероризму – нападів на машини [10].

У період з 1811 по 1816 роки різноманітні групи англійських майстрів та ремісників саботували тисячі механізованих верстатів і знищили кілька фабрик з виробництва вовни та бавовни. Цей рух надихався своїм, ймовірно, міфічним лідером Недом Луддом, який, за легендою, ще у 1770-х роках знищив два в'язальні верстати [10]. Лудити публікували маніфести в яких вимагали захисту традиційної праці й вихвалялися створенням озброєних загонів, які готові до повстання. Крім того, вони висували погрози власникам фабрик, проте реальних нападів на них було небагато. Незважаючи на це, страх перед лудитами був настільки великим, що промисловець Джон Гітко побудував під своїм будинком своєрідну ранню версію «кімнати паніки» на випадок нападу. А коли у травні 1812 року був убитий прем'єр-міністр Спенсер Персіваль, спочатку підозри щодо вбивства були направлені на лудитів, але пізніше виявилося, що злочин скоїв

божевільний торговець. У пресі та серед місцевих суддів рух лудитів часто пов'язували з якобінством – терміном, що на той час мав такий самий політичний і пропагандистський ефект, як сьогодні слово «тероризм». Для представників середнього та вищого класів лудизм став синонімом безрозсудного насильства натовпу і використовувався як ярлик для позначення всіх противників модернізації та прогресу. Англійський уряд серйозно сприйняв цю загрозу, оскільки такі події викликали економічні втрати та потенційні ризики для громадського порядку. Для боротьби з такою формою раннього тероризму було оголошено, що промисловий саботаж і членство в таємних товариствах є тяжкими злочинами, які будуть каратися смертною карою. Місцева влада активно виконувала ці закони, а в 1813 році стратила сімнадцятьох лудитів у Йорку [8].

Не менш важливими в контексті розвитку тероризму є події, які пов'язані з колонізацією Америки. Відомо, що так звані «цивілізовані» колонізатори Америки неодноразово дарували індіанцям ковдри, які були заражені вірусом натуральної віспи, з метою спричинення епідемій серед корінних народів. Результатом таких «подарунків» стала смерть близько 3 млн. людей. Також варто згадати закони Ману, які ще в V столітті до н.е. забороняли використання отрут у війнах. Однак, ці заборони рідко кого зупиняли. У XVIII столітті під час франко-індіанської війни 1754-1767 рр., британський губернатор Нової Шотландії та командувач британських військ у Північній Америці генерал Джеффри Амхерст запропонував своїм офіцерам поширювати натуральну віспу серед індіанських племен, що підтримували Францію. У 1763 році підлеглий цього генерала капітан наказав у фортеці Пітт в Пенсильванії роздавати індіанцям хустки та інші речі, які були заражені вірусом. Їх спеціально доставляли зі шпиталю для хворих на віспу. Це призвело до масової захворюваності серед індіанців, і, як наслідок, кожен десятий представник місцевих племен загинув. Подібну тактику застосували й тунісці в 1785 році, коли вони передали французам, що займали фортецю Ла Калле, одяг, заражений чумою [6, с.10-11].

Наступний етап розвитку тероризму припав на XIX та XX століття. Цей період був не менш насиченим на терористичні події. Головною особливістю XIX століття є те, що тероризм почав сприйматися як локальне явище і в певному сенсі повернувся до свого коріння. Як відомо, однією з ранніх форм тероризму була боротьба проти влади, що дотримувалася тиранічних методів правління. Політичні вбивства окремих діячів були поширеними, а сам тероризм часто розглядався як вимушений метод боротьби через неефективність мирних засобів. Представники терористичних угруповань XIX століття наслідували старі практики та зосереджували свою діяльність на усуненні окремих представників влади, політика яких їх не влаштовувала. Посади тогочасних політиків безпосередньо асоціювалися з небезпекою, оскільки відомо, що регулярні замахы здійснювалися саме на президентів, королів та прем'єр-міністрів [11]. Іншими словами: чим вищий ранг обіймав політик, тим більшим був ризик стати мішенню для терористів.

На території Сполучених Штатів Америки, Німеччини та інших провідних європейських держав став відомим Іоганн Міст. В ті часи він досить активно пропагував ідею того, що варварську систему можна здолати лише варварськими методами. Його основний меседж полягав в тому, що слова не можуть мати такої сили та ефективності щодо підбурювання народу до боротьби з урядом, натомість терористичні та насильницькі методи мають цей ефект й здатні кардинально змінювати ситуацію. Внаслідок таких думок, які були поширені Іоганном Містом та іншими ідеологами, що мали схожі ідеї та схильність до революційного терору, у XIX столітті активізувалися терористичні організації в таких країнах, як Іспанія, США, Італія та Франції [11]. Осіб, які вдавалися до терористичних методів боротьби з чинною владою стали називати анархістами. Список жертв анархістів був дійсно значним. Серед них такі відомі особистості, як президент США Джеймс Гарфілд, а згодом і ще один американський президент – Вільям Мак-Кінлі. До цього переліку також належать король Італії Умберто I, імператриця Австро-Угорщини Єлизавета, президент Франції Марі Франсуа Саді Карно [12]. Загальна кількість постраждалих від дій анархістів

була вражаючою. Окрім цього, не варто забувати про низку невдалих замахів, зокрема на канцлера Німеччини Отто фон Бісмарка. Історичні дані свідчать про те, що в ті часи в США та Європі було скоєно понад півтори тисячі терористичних актів, спрямованих на усунення державних лідерів [1, с.16]. Така кількість вкотре підкреслює високу результативність цього негативного явища в той період. Варто зазначати, що такі дії не дивлячись на їх ефективність в жодному разі не виправдовуються. Це лише дає зрозуміти, що у минулих століттях це явище мало значно менше засудження й боротьби, а інколи, як згадувалося раніше, вважалося «нормою». Як можна побачити, з часом людство еволюціонувало й обрало вірний шлях, адже сучасний світ характеризується кардинальними методами боротьби та придушенням всіх проявів та форм тероризму.

Крім того, XIX століття було відоме заснування численних таємних та змовницьких організацій, які також наслідували у своїй діяльності терористичні тактики й методи. Наприклад, у 1820 році в Неаполі (Італія) виникає «Коммора», а водночас з цим на півдні країни сформувалося братство карбонаріїв, яке швидко поширилося по всій території Італії. Спочатку їхня діяльність базувалась на захисті селян від свавілля поміщиків-землевласників. Перш ніж скоїти вбивство, вони спочатку попереджали потенційну жертву, а згодом, у випадку ігнорування повідомлення, карали найжорстокіших гнобителів. В подальшому ці організації набули більш політичного характеру і зосереджувалися на боротьбі проти австрійського панування та корумпованих монархічних режимів. «Коммора» та братство карбонаріїв використовували різні методи, зокрема вони могли залякували тюремників, поміщиків, офіцерів поліції та державних чиновників. Крім цього, їхня діяльність включала пропаганду, організацію втеч із в'язниць, а також підготовку та проведення збройних виступів або повстань [13].

Безсумнівно, найвідомішою терористичною організацією XIX століття був Ку-Клукс-Клан (ККК). Вважається, що назва клану походить від грецького слова «kuklos» (коло) та слова «clan», що відсилає до шотландсько-ірландського

походження його засновників. Ця радикальна група була заснована у 1864 році в Пуласкі, штат Теннессі, а згодом поширилася на весь південь США. Її виникнення припало на період, що носить назву Реконструкція Півдня, який розпочався в країні після Громадянської війни (1861–1865) та супроводжувався радикальними соціальними та політичними змінами. Саме ці зміни і сприяли появі Клану, оскільки нові порядки викликали значне невдоволення серед населення. Варто зазначати, що спочатку клан був задуманий як «післявоєнне братство молодих офіцерів-конфедератів, які повернулися з війни», однак швидко перетворився на «агресивний реакційний рух» [14, с.368-369].

Все почалося з поразки Конфедерації південних штатів, які підтримували рабство, адже після цього уряд США почав активно впроваджувати політику Реконструкції, яка передбачала звільнення афроамериканців від рабства та наданням їм більше громадянських прав та свобод, зокрема й виборче право. Більшість жителів Півдня сприйняли ці зміни як приниження та загрозу власному існуванню. Багато хто вважав, що афроамериканці не повинні отримувати права на рівні з білим населенням. Саме серед цих невдоволених й почали формуватися ранні версії КKK. Головною метою даної терористичної організації було відновлення влади білих шляхом залякування та насильства щодо афроамериканців та республіканців, які підтримували рівноправність та скасування рабства для темношкірих. Здебільшого, ця організація вчиняла насильницькі дії вночі, а найпоширенішими методами ведення терористичної діяльності були пограбування, катування та зґвалтування [15].

У своєму класичному описі Реконструкції Ерік Фонер зазначав, що найбільш масові дії Ку-Клукс-Клану в цей період відбулися в Південній Кароліні наприкінці 1870-го і на початку 1871 року. Група з 500 замаскованих членів клану здійснила самосуд над вісьмома темношкірими, яких утримували в ув'язненні поблизу округу Юніон. У Спартанбурзі вони побили сотні республіканців, як темношкірих, так і білих, а також знищили їхнє майно. В окрузі Йорк, який становив більшість білого населення, Клан був причетний щонайменше до одинадцяти вбивств і сотень випадків побиття. Серед жертв був

Еліас Гілл, темношкірий вчитель і проповідник, який страждав на важкі фізичні вади. Ступінь успіху насильства у відновленні переваги білих переходив всі межі. Рабство саме по собі не було відновлено, але економічне та політичне гноблення афроамериканців на Півдні на початку 1870-х років було фактично повним [14, с.369]. Під час Реконструкції відбулося принаймні 375 бунтів. Майже всі з них організував КKK.

Згодом уряд США прийняв Правозастосовні акти (Enforcement Acts), які мали досить серйозні наслідки для організації [14, с.369]. Наприклад, в Південній Кароліні члени клану постали перед судом присяжних, які склалися переважно з афроамериканців. Крім того, варто згадати Амоса Таппана Акермана, який відігравав досить значну роль у судовому переслідуванні членів клану. Він, як генерального прокурора США з 1870 по 1871 роки, працював, щоб розповісти Америці про насильство цього радикального угруповання і про те, наскільки великою проблемою воно стає. Його робота призвела до судових процесів і тюремного ув'язнення кількох сотень членів Клану. Багато інших, хто потрапив під суд, або втекли, або отримали лише попередження [16]. До 1872 року це радикальне угруповання було офіційно розбите. Однак, слід зазначити, що Клан неодноразово відкривав себе заново. Друга хвиля відбувалася з 1915 по 1940-ві роки, а третя хвиля припадає на 1950-ті роки і дотепер, але сьогодні КKK офіційно вже не є такою впливовою силою, як раніше.

Якщо говорити про ХХ століття, то тут варто згадати подію, яка стала поштовхом до поширення та розвитку великої кількості конфліктів по всьому світі. 28 червня 1914 року Гаврило Принцип, молодий сербський націоналіст, член сербської революційної організації «Млада Босна» та прихильник таємної групи «Чорна рука», що прагнула створити Велику Сербію, убив в Сараєво ерцгерцога Австро-Угорщини Франца Фердинанда та його дружину. Ця подія спричинила «ефект доміно» у системі оборонних альянсів, сформованих у передвоєнні роки, що зрештою призвело до Першої світової війни – глобального збройного конфлікту, який докорінно змінив політичний устрій світу та природу тероризму на майбутні епохи [17, с.269]. Крім того, постріли в Сараєво стали

каталізатором інших катастрофічних подій, наприклад, крах імперії Габсбургів, революції в Росії, прихід нацистів до влади в Німеччині, початок Другої світової війни [3, с.20]. Звісно, що не кожен терористичний акт здатен призвести до таких масштабних подій та наслідків, але саме цей випадок кардинально вплинув на хід історії та докорінно змінив долю людства.

Не можна залишати поза увагою факт широкомасштабного застосування хімічної та біологічної зброї під час Першої світової війни. Саме в цей період такі засоби були використані вперше у настільки великому обсязі й призвели до значних жертв серед людей і тварин. Лідером у застосуванні стала кайзерівська армія (Імперська армія Німеччини). Починаючи з 1915 року, німецькі війська інтенсивно та систематично здійснювали диверсійні атаки, щоб нашкодити своїм ворогам та сповільнити їхні дії. Основними цілями були військові коні та інша худоба, яка активно використовувалася в арміях країн Антанти. Тварин заражали безпосередньо або через інфікований корм, використовуючи переважно збудників сибірки та сапу, а згодом такі стада переганяли на бік ворога. В подальшому така війна вийшла за межі європейського театру бойових дій, оскільки атаки стали траплятися й на території США, а пізніше – навіть у нейтральній Аргентині, яка постачала худобу до Європи [6, с.11-12]. Після завершення війни міжнародна спільнота була шокована жахливими наслідками застосування хімічної та біологічної зброї й почала вживати дипломатичні заходи для запобігання подальшому розповсюдженню та використанню зброї масового ураження.

Друга світова війна також була насичена численними подіями, що мають ознаки терористичних практик. Фашистські та нацистські режими застосовували репресії проти мирного населення на окупованих територіях спеціальними каральними підрозділами та регулярною армією. Вищі командні структури вермахту брали безпосередню участь у плануванні та реалізації масових вбивств на окупованих землях. Ці злочини переслідували конкретну мету – «очистити» захоплені території для їх подальшого заселення німецьким населенням, а також залякати місцевих жителів, змусивши їх до покори. В інструкціях, які

отримувала окупаційна влада, відкрито зазначалося, що мільйони людей вважаються «зайвими» і підлягають фізичному знищенню або примусовому переселенню у віддалені регіони. Масове винищення цивільного населення не вважалося злочином, а навпаки було цілком законним з боку цих режимів. Крім того, воно досить активно заохочувалося, оскільки є ряд прикладів, коли виконавці таких аморальних наказів отримували службові підвищення або державні нагороди [3, с.21-22]. Після Другої світової війни терористична активність суттєво знизилася і поступилася місцем військовим конфліктам малої інтенсивності, таким як війни в Кореї, В'єтнамі та Анголі. У цей період терористичні угруповання здебільшого інтегрувалися в партизанські рухи або навіть ставали частиною регулярних військових формувань [5, с.333].

Відсторонюючись від таких масштабних подій, слід зазначити, що в подальшому, у другій половині XX столітті, відбулися значні зміни у використанні та практиці терору. Він став візитною карткою низки політичних рухів. Зокрема, у тоталітарних державах, таких як Радянський Союз за часів Сталіна, терор фактично був частиною державної політики. У цих режимах арешти, ув'язнення, тортури та страти здійснювалися без юридичних обмежень і судового контролю, створюючи атмосферу страху та забезпечуючи підкорення державній ідеології, а також проголошеним економічним, соціальним і політичним цілям [18]. Так звані «вороги народу» та інакомисляче населення піддавалось масовій депортації та розстрілам.

Заключним історичним етапом у розвитку тероризму, який заслуговує на увагу, є впровадження новітніх технологій, зокрема поява автоматичної зброї та компактних вибухових пристроїв з електричним детонуванням. Ці досягнення значно підвищили мобільність і ефективність терористичних актів, зробивши їх більш смертоносними. Важливу роль у розширенні можливостей терористичної діяльності відіграв також розвиток авіаційних перевезень, який відкрив нові методи здійснення атак і транснаціонального переміщення терористів.

Авіаційний тероризм почав активно поширюватися в США на початку 1960-х років. Його основними виконавцями тоді були ліворадикальні

екстремісти та кубинські емігранти, які захоплювали літаки з метою політичної пропаганди або вимагання викупу. З 1968 року хвиля авіаційного терору поширилася на Близький Схід та Європу, де палестинські угруповання почали здійснювати численні викрадення літаків. Так, наприклад, у 1969 році було зафіксовано 91 випадок захоплення цивільних авіасуден, внаслідок яких загинуло 5 осіб і ще близько 32 отримали поранення. Один із найрезонансніших інцидентів стався у вересні 1971 року, коли протягом 11 днів терористи захопили 300 пасажирів та знищили чотири літаки, що належали західним авіакомпаніям. Різке зростання масштабів авіаційного тероризму змусило ряд країн та авіаційних компаній вживати рішучих заходів. Зокрема, на початку 70-х років на території Української РСР були створені спеціальні міліцейські підрозділи в аеропортах для виявлення та запобігання актам авіапіратства. У європейських і американських аеропортах запровадили обов'язкову перевірку пасажирського багажу, що дещо зменшило кількість терактів у повітрі, але рівень загроз все ще залишався високим. Лише в 80-х та 90-х роках, завдяки вдосконаленню заходів безпеки, кількість актів авіаційного тероризму почала поступово зменшуватися [19, с.20].

1.2. Сучасне розуміння міжнародного тероризму та його ключові ознаки

Розглянувши історичний аспект тероризму, можна з упевненістю стверджувати, що це явище не є новим для людства. Воно має глибоке коріння й упродовж часу зазнавало змін в залежності від політичних, соціальних, технологічних та інших умов. Однак саме на початку XXI століття тероризм повноцінно набуває рис загрози міжнародного масштабу. Переломним моментом у сприйнятті цього явища, як глобальної загрози, стало здійснення терактів 11 вересня 2001 року в США. Масштаб цих атак, їх міжнародний резонанс і серйозні наслідки стали поворотним моментом в історії боротьби з тероризмом і дали поштовх до формування нового, сучасного розуміння цього явища. Світ усвідомив, що терористичні угруповання здатні діяти

транснаціонально, координувати складні операції, використовувати сучасні технології, мережу Інтернет, фінансові інструменти та пропаганду, створюючи реальну загрозу не лише окремим державам, а й міжнародній системі безпеки загалом.

Перш за все, варто почати з визначення міжнародного тероризму. На жаль, на сьогодні не існує єдиного загальновизнаного трактування цього поняття, незважаючи на те, що в науковій і практичній сферах існує понад 150 визначень, які описують дане явище. Це пояснюється рядом причин, зокрема науковці Громовенко К.В. та Іванський А.Й. зазначають, що події 11 вересня та відповідні імпульси, що надійшли від ООН та інших міжнародних органів, змусили багато держав приймати спеціальні закони, спрямовані на боротьбу з тероризмом або ж робити спроби адаптувати існуюче законодавство. Ці зміни призвели до появи численних визначень терористичної діяльності та викликали сумніви щодо їх сумісності з верховенством права, правом на незгоду та громадянським протестом [20, с.8]. Подібну думку висловлює і Важна К.А., яка в своїй роботі акцентує увагу на труднощах формулювання єдиного визначення тероризму, підкреслюючи різноманітність у підходах та інтересах окремих держав [21, с.141]. Кожна країна має своє власне бачення міжнародного тероризму, що може призводити до різних оцінок одних і тих самих груп: для одних це можуть бути терористи, а для інших – визвольний рух. Виникає певна ідеологічна відмінність, яка часто обумовлена історичними, культурними та соціальними факторами в кожній окремій країні. Крім того, важливо розуміти, що саме явище міжнародного тероризму не є статичним. Воно постійно еволюціонує, змінюючи методи, засоби, цілі та форми, що ускладнює їх класифікацію за старими стандартами. З огляду на це, найбільш доцільним буде розгляд сучасних трактувань міжнародного тероризму через призму найпоширеніших тлумачень, які допоможуть в загальних рисах зрозуміти його сутність та негативний вплив на світову безпеку.

У Законі України «Про боротьбу з тероризмом», опублікованому у 2003 році, міжнародний тероризм визначається як здійснювані у світовому чи

регіональному масштабі, терористичними організаціями або угрупованнями, суспільно небезпечні насильницькі діяння, які за підтримки державних органів окремих держав мають на меті досягнення певних цілей і пов'язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження [22].

На думку таких дослідників, як Біленчук П.Д., Кофанов А.В. та Кобилянський О.Л., міжнародний тероризм слід розглядати як злочин, загальним об'єктом якого виступають міжнародні відносини. Тероризмом вони вважають насильницькі дії або погрози їх вчинення, які мають на меті залякування, примушення до вчинення певних дій або утримання від них відповідно до інтересів терористів [19, с.17].

Український політолог С. Телешун, який в основу своєї праці поклав громадянство терористів і їх потерпілих, визначає міжнародний тероризм як відповідні дії груп громадян, однорідних або змішаних за національним складом, які направлені проти будь-яких осіб на території третіх країн [23].

У вітчизняній науковій літературі також подається визначення міжнародного тероризму. Це злочин насильницького характеру, що має міжнародний резонанс та спрямований на залякування або завдання шкоди окремим особам чи широкому загалу людей з метою досягнення певних цілей, переважно тих, які мають політичний характер [24]. Існує й інше визначення, яке говорить, що явище міжнародного тероризму полягає в насильницьких актах, вчинених проти окремих громадян чи об'єктів, у тому числі тих, що перебувають під захистом міжнародного права, вбивства голів іноземних держав та урядів (їхніх дипломатичних представників), підривання приміщень посольств і дипломатичних місій, представництв організацій, штаб-квартир міжнародних організацій, вибухи у громадських місцях, на вулицях, аеропортах, вокзалах тощо [25].

Федеральне бюро розслідувань (ФБР) Сполучених Штатів Америки окреслює міжнародний тероризм як насильницькі злочинні дії, вчинені окремими особами або угрупованнями, які надихаються або мають зв'язки з іноземними терористичними організаціями чи державами, що надають підтримку для вчинення таких негативних актів [26].

У документі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН №49/60 від 1994 року також згадується термін міжнародного тероризму. Зокрема, це явище окреслюють як злочинні дії, спрямовані проти держави або її громадян, які мають на меті викликати терор серед населення, груп людей, окремих осіб або залякати уряди чи міжнародні організації. Вони не можуть бути виправдані, незалежно від міркувань політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного чи будь-якого іншого характеру [27].

Фернандо Рейнарес у своїй праці акцентує увагу на тому, що міжнародний тероризм, перш за все, є насильницьким актом, який має психологічний вплив на суспільство чи його сегмент у вигляді занепокоєння або страху й значно перевершує його матеріальні наслідки, тобто навмисне фізичне заподіяння шкоди особам і майну. Також науковець підкреслює, що така практика пов'язана з свідомим наміром вплинути на структуру та розподіл влади в цілих частинах світу і навіть на рівні самого глобального суспільства, а особи та групи, які його здійснюють, поширили свою діяльність на значну кількість країн і геополітичних регіонів відповідно до своїх проголошених цілей [28].

Як бачимо, існує чимало визначень, що описують явище міжнародного тероризму. Хоча вони дещо відрізняються між собою, здебільшого всі підкреслюють, що це негативне явище характерне для XX і XXI століть, яке виходить за межі національних кордонів з точки зору методів здійснення, масштабів впливу, людей, які стають цілями терористичних атак або місць з яких діють терористи. Також майже всі визначення наголошують, що терористичні акти здійснюються з певною метою, наприклад, змінити владу, вплинути на державну політику або міжнародні відносини та створити атмосферу страху в суспільстві, тобто мають конкретний психологічний вплив.

Після розгляду основних визначень доцільно буде перейти до ключових ознак, які притаманні для цього негативного явища. Зокрема, було з'ясовано, що міжнародний тероризм характеризується такими рисами:

- Застосування насильства (вбивства, поранення, викрадення чи захоплення заручників);
- Залякування та погрози, які спрямовані на виклик паніки та страху серед цивільного населення;
- Значні руйнування та завдання шкоди, як приватному, так і державному майну (мінування, встановлення вибухових пристроїв, організація вибухів);
- Наявність чіткої мети, переважно політичного характеру.

До характерних ознак міжнародного тероризму також відносять публічність, гласність, демонстративність дій та спрямованість на погіршення економічної ситуації в окремій державі або регіоні світу [3, с.51-55]. Окрім цього, ряд дослідників звертають увагу й на інші важливі риси міжнародного тероризму. Наприклад, З.В. Гбур у своїй праці наголошує, що основними ознаками терористичних актів міжнародного характеру є нетерпимість і екстремізм, створення загроз для дружніх відносин між державами, а також посягання на територіальну цілісність державних утворень [29].

Своєю чергою О. Мікічурова під час дослідження змісту міжнародного тероризму визначає, що його ознаками є: публічний характер та наявність потерпілих від цих злочинних дій; участь у терористичних актах осіб, які мають громадянство різних країн, що підкреслює транснаціональність злочину; здійснення терористичного акту поза межами держави, громадянами якої є виконавці; реалізація в різних країнах підготовки та здійснення теракту; спрямованість нападів проти осіб, які користуються міжнародним захистом; можливість переховування терористів в інших державах після скоєння нападу; заподіяння серйозної шкоди довкіллю; масові порушення прав людини [30, с. 130-131].

До інших характерних ознак тероризму, які часто згадуються в різноманітних дослідженнях цього явища, належить те, що формування терористичних цілей зазвичай не пов'язане безпосередньо з конкретними проявами насильства. Іншими словами, між жертвою та метою, на яку спрямовують свої дії терористи, часто немає прямого зв'язку. Також терористи відкидають будь-які правила чи закони: їх жертвами можуть ставати як дорослі чоловіки, так і жінки або ще гірше діти. Ще однією типовою рисою є розрахунок на ефект раптовості, неочікуваності чи несподіваності, тобто дії терористів відзначаються прихованим характером і високою скритністю. Також тероризм часто має форму «політичного вимагання» і не є тотожним стихійним повстанням чи масовим виступам населення [31]. Крім того, терористи або, що трапляється ще частіше, терористичні організації, майже завжди визнають свою відповідальність за вчинені акти насильства, адже розглядають їх як засіб поширення страху перед їх фігурами або як спосіб досягнення певних політичних та ідеологічних цілей.

Яскравим прикладом є історія з Осамою бен Ладеном – колишнім лідером міжнародної ісламської терористичної організації «Аль-Каїда». Спочатку він заперечував свою причетність до терактів 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку, коли були атаковані вежі-близнюки Всесвітнього торгового центру. 16 вересня 2001 року телеканал «Аль-Джазіра» навіть оприлюднив його відеозвернення, в якому бен Ладен заперечував свою участь у цих подіях. Проте, з часом, з'явилося достатньо доказів, які свідчили про його причетність і зрештою сам бен Ладен у новому зверненні, трансльованому арабськими телеканалами, відкрито взяв на себе відповідальність за організацію нападів на Сполучені Штати та підкреслив, що віддав наказ терористам-смертникам, які захопили літаки [32].

Серед інших прикладів варто згадати радикальне ісламістське терористичне угруповання ІДІЛ. Так, у листопаді 2015 року ІДІЛ організувала серію скоординованих терактів у Парижі, внаслідок яких було вбито майже 130 осіб і поранено понад 350. У березні 2016 року бойовики ІДІЛ здійснили дві одночасні атаки в Брюсселі, що призвели до загибелі 32 людей та поранення

понад 250. У липні 2016 року в Ніцці (Франція) терорист, керуючи вантажівкою, врізався у натовп під час святкування Дня взяття Бастилії, що спричинило загибель 86 осіб. У січні 2019 року відбувся вибух, вчинений терористом-смертником, у ресторані Манбіджі (Сирія), внаслідок якого загинуло 19 людей [33]. За всі зазначені атаки відповідальність офіційно взяла на себе ІДІЛ.

Останнім часом вчені все більше зосереджуються на вивченні причин виникнення та поширення міжнародного тероризму. В. Глушков та О. Долженков зазначають, що основні причини тероризму криються на суспільному та економічному рівнях і зумовлені нерівномірним розподілом матеріальних ресурсів. Це призводить до нерівності, бідності та прагнення до соціальних змін, а на соціально-психологічному рівні до відсутності можливостей для етнорелігійного вираження. Такі умови сприяють розвитку екстремізму, відчуттю образи та психологічному напруженню. Крім того, відсутність професійної, освітньої та культурної активності серед населення призводить до недостатнього культурного розвитку та толерантності [34, с.47-48].

Деякі науковці зазначають, що до причин виникнення тероризму можна віднести кризовий стан соціальних і професійних груп, особливо серед військових, які мають досвід участі у бойових діях, а також осіб, що працюють з вибуховими пристроями і вибуховими речовинами. Вони акцентують на тому, що велика кількість військових можуть шукати собі «застосування» у звичайному житті й таким чином створювати додаткові ризики. До того ж виникають такі фактори, як поширення серед населення значної кількості зброї, військової підготовки та специфічних військових умонастроїв. Серед іншого, дослідники визнають роль засобів масової інформації, які здатні поширювати ідеї та погляди, що можуть сприяти зростанню насильства та нерівності в суспільстві.

Інші вчені зазначають, що одним із факторів тероризму можуть бути процеси глобалізації. З одного боку, глобалізація сприяє позитивним змінам в економіці, прискорюючи розвиток різних сфер суспільного життя та інтеграцію народів і держав, формуючи єдиний відкритий інформаційно-економічний

простір, що призводить до зростання взаємозалежності країн. З іншого боку, глобалізація може виступати фактором, що спричиняє загрозливі тенденції, такі як загострення міжнародних конфліктів, розвиток міжнародної злочинності, активізація екстремістських і шовіністичних настроїв та зневага до моральних цінностей. Також вони вказують на ще одну умову, що сприяє виникненню тероризму – реальні історичні проблеми. Часто ці проблеми виникають внаслідок неправильного історичного розвитку держави, тобто протягом її існування можуть поширюватися сепаратистські і національно-визвольні рухи, релігійні, етнічні та ідеологічні конфлікти, які здатні стати каталізатором терористичної діяльності [35, с.236-237].

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити кілька важливих висновків. Насамперед встановлено, що в межах історичних витоків та еволюції тероризму, це явищем не є новим для людства. Його прояви можна простежити ще з часів зародження держав. Упродовж кожної історичної епохи тероризм зазнавав трансформацій. Змінювалася його мета, цілі, масштаби та засоби, відповідно до розвитку суспільства. Відтак тероризм, який ми спостерігаємо сьогодні, суттєво відрізняється від того, яким він був сто років тому, не кажучи вже про кілька століть тому.

Історичний аналіз показав, що у різні періоди тероризм виконував різні функції, а найбільшого поширення це негативне явище набуло в XIX–XX століттях, коли почали активно виникати численні таємні організації, що використовували терористичні методи для досягнення своїх цілей. Варто зазначити, що тероризм був характерним не лише для структур, які приховували свою діяльність, нерідко навіть цілі держави активно застосовували терористичні практики й таким чином робили терор частиною своєї офіційної політики. Крім того, терористичні методи широко застосовувалися під час війн та збройних конфліктів як проти цивільного населення, так і проти військових формувань, часто з використанням надзвичайно жорстоких і аморальних засобів. Окремо було з'ясовано те, що з другої половини XX століття розвиток сучасних технологій приніс не лише благо людству, але й істотно сприяв удосконаленню

терористичної діяльності. Поява вибухових пристроїв, автоматичної зброї, авіації та інших новітніх засобів підвищила потенціал терористів і зробила терористичні акти набагато ефективнішими. Це, у свою чергу, спричинило перетворення тероризму на складну, глобалізовану загрозу, що сьогодні має переважно міжнародний характер.

У частині, яка присвячена сучасному розумінню міжнародного тероризму та його основним особливостям, встановлено, що значну увагу цій проблемі почали приділяти після терактів 11 вересня 2001 року в США. Багато країн почали ухвалювати закони, спрямовані на боротьбу з тероризмом. Ці держави здійснювали спроби пояснити, що таке «міжнародний тероризм», однак, майже у кожній з них сформувалося власне бачення цього явища та тих, кого можна вважати терористами. Як наслідок, на сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення тероризму, натомість існує безліч трактувань, кожне з яких акцентує увагу на різних аспектах цієї проблеми. Окремо під час дослідження було проаналізовано ключові ознаки міжнародного тероризму. Встановлено, що це явище має низку негативних характеристик, зокрема воно завдає серйозної фізичної та психологічної шкоди людям і їхньому майну, має чітко визначену мету, транснаціональний характер, характеризується прихованістю під час підготовки атаки та публічністю після її здійснення, коли терористи відкрито беруть на себе відповідальність за скоєні злочини. Також було досліджено причини виникнення міжнародного тероризму. Вони є різноманітними, однак результати аналізу показали, що більшість науковців сходяться на думці про вирішальну роль соціальних та економічних чинників. Зокрема, нерівномірний розподіл ресурсів та складне становище окремих соціальних груп спричиняють прагнення окремих верств суспільства до змін, іноді із застосуванням радикальних методів.

РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПОЛІТИЧНИМ РЕЖИМОМ ТА МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

2.1. Антидемократичні режими як фактор поширення тероризму та зниження рівня глобальної безпеки

Попри те, що дедалі більше країн здійснюють перехід до демократичного устрою та прагнуть до зміцнення демократичних інститутів, антидемократичні режими все ще зберігають значний вплив і навіть певну популярність на глобальному рівні. У цьому контексті варто згадати концепцію «хвиль демократизації», запропоновану Семуелем Хантінгтоном. У своїй праці «Третя хвиля» 1991 року, він розповідає про три історичні етапи переходу багатьох країн до демократичної системи управління [36]. Однак навіть за наявності цього позитивного тренду, антидемократичні режими й надалі продовжують відігравати ключову роль у виникненні, легітимації та поширенні терористичних практик. Такі політичні системи придушують громадянські свободи, порушують права людини, ігнорують принципи відкритості та верховенства права. Це не лише сприяє радикалізації населення, а й у деяких випадках перетворює самі ці режими на джерело терористичної загрози як всередині країни, так і на міжнародному рівні.

Насамперед слід з'ясувати сутність такого поняття як «антидемократичний режим» та визначити його характерні риси. Зокрема, О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко описують антидемократичний режим як форму державного правління, за якої не реалізується принцип розподілу влади, обмежуються або повністю ігноруються права і свободи громадян, забороняється діяльність політичних партій або громадських об'єднань, а також існує загроза застосування політичних репресій [37].

На думку М.Ю. Бесклеткіної та В.П. Власенка, антидемократичний режим слід розуміти як систему суспільних відносин за якої державна влада концентрується в руках однієї особи або вузького кола осіб, що не підконтрольні народу. Такий режим характеризується низьким рівнем реалізації

демократичних прав і свобод людини, а також заборонаю створення опозиційних політичних партій [38, с.18]. Антидемократичний режим також можна охарактеризувати як сукупність методів здійснення державної влади, що ґрунтуються на свавіллі та ігноруванні думки як більшості, так і меншості громадян.

Таким чином, особливість, яка поєднує кожен представлений термін – це обмеження або пряме порушення формально проголошених прав і свобод людини. Саме ця ознака є ключовою для розуміння сутності антидемократичного режиму, оскільки права і свободи людини становлять фундамент демократичного ладу. У демократичній системі владні структури обмежені законом і зобов'язані діяти в інтересах громадян, тоді як в антидемократичному режимі все навпаки, тобто влада стає самодостатньою, домінуючою та непідзвітною громадянам. Замість того, щоб гарантувати свободу слова, вільні вибори, право на об'єднання та інші базові принципи, така система активно їх пригнічує або формально імітує з метою створення видимості «демократичності» перед міжнародною спільнотою. З цього приводу доцільно звернутися до поглядів О. Романюк та І. Коваленко, які зазначають, що антидемократичні режими часто намагаються через засоби інтернету та мас-медіа впливати на міжнародне співтовариство задля формування свого політичного іміджу. Вони в істотно спотвореному вигляді подають ситуація як всередині країни, так і у відносинах з іншими державами [39, с.11].

У сучасних наукових дослідженнях виокремлюють такі основні форми антидемократичного режиму:

- Деспотичний. Цей тип пов'язаний з деспотичними формами монархічного правління, для яких характерне існування абсолютної влади правителя та здійснення управління без жодних правових або моральних обмежень. У такій системі відсутній поділ влади, а піддані перебувають у стані повної безправності, що унеможливорює будь-яку участь суспільства в управлінні державою. Прикладом деспотизму можна вважати абсолютну владу

королів у часи Середньовіччя, коли спроби обмежити їхній авторитет або вплив були недопустимими [38, с.18];

- Авторитарний. При такому режимі влада опиняється в руках однієї особи або вузького кола осіб. Відповідно до цього, державні рішення приймаються виключно правлячою елітою, а їх діяльність не контролюється громадянами та майже не обмежується законом. Основним принципом є пріоритет публічних інтересів над приватними, однак на практиці це часто використовується для виправдання придушення інакомислення та централізації влади в країні [38, с.18]. До особливостей цього режиму можна також віднести наявність приватних об'єднань, однак їхній вплив є значно обмеженим. Виконавча влада в такій системі наділена більшими повноваженнями, а основна увага приділяється політичній та економічній сферах. Інші аспекти суспільного життя, хоча й мають певну свободу, однак можуть діяти лише в межах, які не суперечать інтересам правлячої групи. Будь-які організації або ініціативи, що не вписуються в рамки офіційної політики, зіштовхуються з серйозними обмеженнями або навіть репресіями;
- Тоталітарний. Це крайня форма антидемократичного устрою, оскільки цей режим передбачає всеосяжний контроль держави над всіма сферами життя суспільства. Тоталітаризм характеризується необмеженими повноваженнями органів влади, обов'язковою домінацією єдиної офіційної ідеології, примітивізацією культури, нетерпимістю до інакомислення, системними репресіями щодо опозиції та будь-яких проявів незгоди [38, с.18]. Метою такого режиму є повне знищення політичного плюралізму та підкорення кожної особистості.

Тоталітарний режим може бути поділений на расистський, фашистський та військово-диктаторський режими. Расизм – політична ідеологія, яка пропагує вищість одних рас чи етносів над іншими, а також має на меті виправдати та обґрунтувати упереджене ставлення та дискримінацію, що виникають через таку віру. Фашизм – політична течія, що виникла в капіталістичних країнах у період

загальної кризи капіталізму й виражає інтереси найбільш реакційних і агресивних сил імперіалістичної буржуазії, а також терористична диктатура монополістичного капіталу [38, с.18]. Військово-диктаторський режим – політичний устрій, при якому влада зосереджена в руках військових або лідера, який здобув її за допомогою військового перевороту. Такі режими характеризуються жорстким контролем армії над державними інститутами, обмеженням громадянських прав і свобод, а також відсутністю політичних опонентів або їх придушенням. У військово-диктаторських режимах часто відсутня демократична участь населення у політичних процесах країни, а управління здійснюється через військові структури та силові органи [40, с.80]. Слід зазначити, що становлення державно-правового режиму безпосередньо пов'язано з умовами розвитку країни та ключовими подіями, які визначили становлення цього режиму.

Цікавим є дослідження щодо Індексу демократії, яке проводить аналітичний підрозділ The Economist – «Economist Intelligence Unit». Воно присвячене оцінці якості демократії у 167 країнах світу. Перший звіт було опубліковано у 2006 році. До 2010 року звіти виходили раз на два роки, а починаючи з 2010 року – щорічно. Індекс базується на 60 показниках, згрупованих у п'ять ключових категорій, а саме: виборчий процес і плюралізм; функціонування уряду; свобода політичної участі; політична культура; громадянські свободи. Країни отримують оцінки за шкалою від 0 до 10 у кожній з п'яти категорій. Загальний бал Індексу демократії обчислюється як середнє арифметичне цих оцінок. Відповідно до отриманих результатів, країни класифікуються в одну з чотирьох категорій: «повна демократія», «недосконала демократія», «гібридний або перехідний режим», «авторитарний режим» [41].

Згідно з Індексом демократії, найдемократичнішою країною світу вже 16 років поспіль залишається Норвегія. Також за даними 2024 року лідируючі позиції у цьому рейтингу тримають Нова Зеландія, Швеція, Ісландія, Швейцарія, Фінляндія, Данія та загалом більшість розвинених країн Європи. Досить неочікуваним є те, що попри рекордний виборчий рік, коли участь у голосуванні

брала понад половина населення світу, Індекс демократії EIU зафіксував чергове падіння рівня демократії в світі. Глобальний середній бал знизився до 5.17, що є найнижчим показником за останні двадцять років (для порівняння: у 2015 році він становив 5.55). Лише 6,6% населення світу наразі проживає у країнах із повною демократією, тоді як десять років тому цей показник становив 12,5%. Крім того, приблизно 40% людей живуть під владою авторитарних режимів [42].

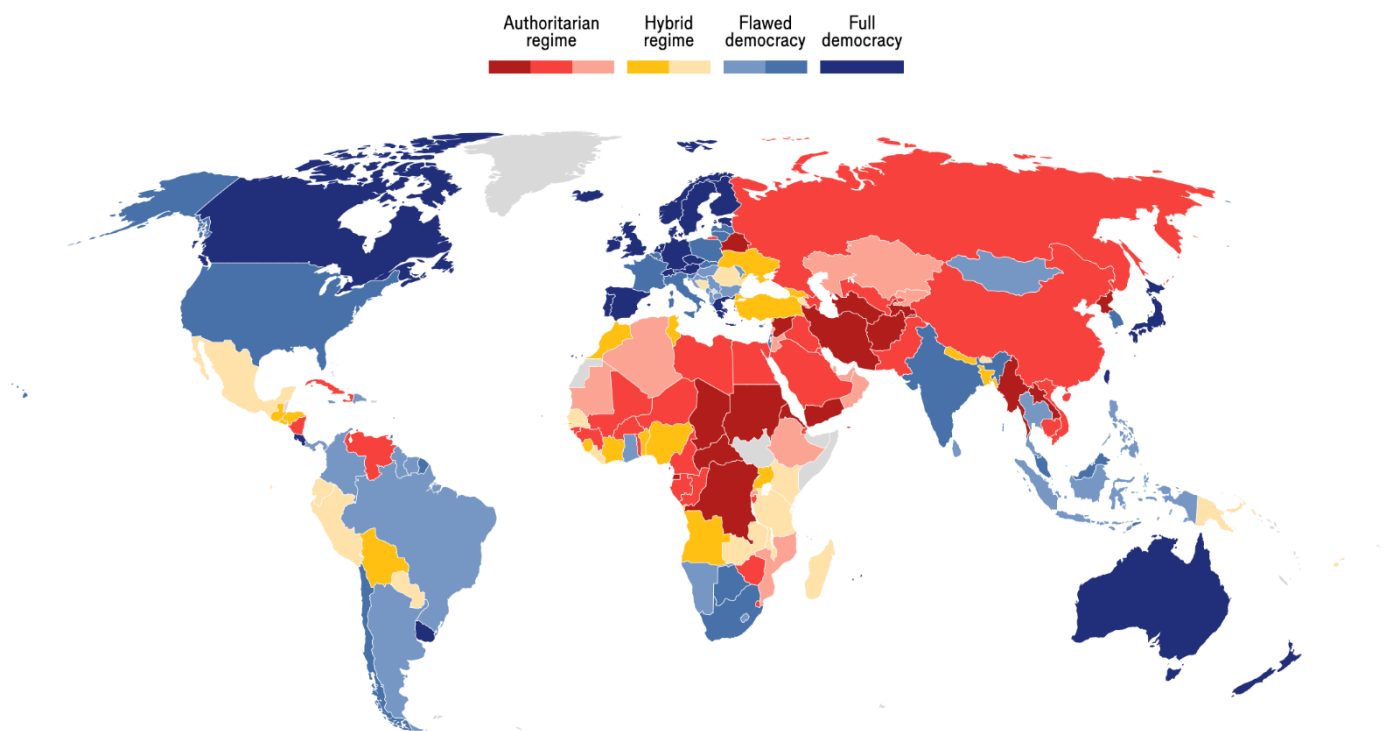

Рис. 2.1. Індекс демократії в світі від «Economist Intelligence Unit» за 2024 рік

Дослідження рейтингу з точки зору найменш демократичних країн світу є не менш важливим. Це необхідно, оскільки, як уже зазначалося, саме антидемократичні режими відіграють вирішальну роль у розповсюдженні терористичних практик як у межах своїх держав, так і у виході цих практик на міжнародний рівень. Так, до найменш демократичних країн світу відносять: Афганістан, М'янму, Північну Корею, Центральноафриканську Республіку, Сирію, Судан, Іран, Туркменістан та Лаос.

Особливу увагу слід приділити такій країні, як Афганістан. Це обумовлено тим, що нині фактичну владу в Афганістані утримує «Талібан» – організація, яка багато років визнається терористичною у ряді країн і міжнародних структур.

Таліби встановили повний контроль на країною, коли у серпні 2021 року війська США та країн НАТО було виведено з території Афганістану.

Після приходу до влади представники талібського режиму заявили про намір боротися з тероризмом та забезпечити права жінок, водночас підкреслюючи, що всі заходи здійснюватимуться «в межах ісламу». Під час першої пресконференції в Кабулі (столиця Афганістану), керівництво «Талібану» також наголосило, що не дозволить використовувати територію Афганістану як плацдарм для нападів на інші держави [43]. Однак такі заяви викликають лише значний скепсис, враховуючи те, яку терористичну політику проводять таліби щодо власного населення, особливо жінок. Наприклад, афганським жінкам та дівчатам заборонено навчатися в університетах, подорожувати на великі відстані без супроводу, працювати в неурядових організаціях та відвідувати спортзали. Крім того, жінки повинні носити хіджаб у публічних місцях, а також, за можливості, залишатися вдома, якщо не мають термінової потреби вийти [44]. До найбільш резонансних наказів талібів можна віднести й закриття салонів краси за надання «неісламських послуг», зокрема корекції брів. Це рішення негативно вплинуло приблизно на 60 тис. жінок, які займаються підприємницькою діяльністю. Це ще більше обмежило соціальні простори, де жінки могли зустрічатися поза домом. Також 19 липня 2023 року талібські сили жорстоко розігнали протест жінок проти закриття салонів краси, застосовуючи електрошокери, водомети та стрілянину в повітря [45]. Найбільш абсурдним виглядає наказ, який був опублікований близько 6 місяців тому. У ньому йдеться про те, що жінкам заборонено розмовляти одна з одною. За словами міністра «Талібану» з питань доброчесності Халіда Ханафі, дорослим жінкам не можна дозволяти іншим дорослим жінкам чути їхні голоси. Це означає навіть заборону на читання Корану вголос у присутності інших жінок [46].

Окрім жорстких обмежень щодо жінок, які фактично позбавили їх основних прав, уряд «Талібану» систематично застосовує репресивні заходи і проти решти населення. Наприклад, 20 листопада 2022 року, за наказом чинної влади, було проведено перше публічне шмагання 19 осіб [45]. Відтоді публічні

тілесні покарання стали регулярною практикою. Зокрема, у грудні 2022 року в провінції Парван 27 чоловіків і жінок побили батогами на стадіоні за різні звинувачення, а в червні 2024 року в провінції Сарі-Пуль подібним чином покарали 63 особи [47].

Різноманітні джерела також повідомляють про численні порушення прав людини з боку Талібану, зокрема репресії проти журналістів та колишніх урядовців. Від моменту захоплення влади у 2021 році таліби активно переслідують колишніх чиновників, здійснюють колективні покарання в регіонах, де діють антиурядові угруповання, а також запроваджують ультраконсервативні обмеження [44]. Варто зауважити, що чинний уряд не лише обмежує права, а й в деяких випадках вдається до вбивств. Так, 30 вересня 2022 року терорист-смертник здійснив напад на освітній центр у шиїтському районі столиці, внаслідок чого загинули десятки людей, зокрема підлітки, які складали вступні іспити до університету [45]. Ще раніше, у січні 2018 року, до офіційного свого повернення, Талібан взяв на себе відповідальність за напад у Кабулі, під час якого використовувався автомобіль швидкої допомоги як транспорт для саморобного вибухового пристрою, внаслідок чого загинуло щонайменше 95 осіб і понад 150 отримали поранення. Ці приклади свідчать про те, що практика цілеспрямованого переслідування цивільного населення за моральні чи політичні «провини» не лише не припинилася, а й залишається характерною рисою діяльності цього режиму.

Ще однією країною, яку доцільно розглядати у контексті поширення терористичних практик, є М'янма. Вона посідає 166-те місце в Індексі демократії і лише на одну позицію краще, ніж Афганістан [48]. М'янма – держава з унітарним устроєм, яка розташована в Південно-Східній Азії. Її характерною рисою є історично сформована система військово-політичного управління. Після здобуття незалежності від Великої Британії у 1948 році країна швидко стала ареною для численних воєнізованих угруповань, кожне з яких пропонувало власне бачення щодо майбутнього держави. Понад півстоліття країна перебувала під владою військової диктатури.

Лише після 2011 року М'янма поступово почала переходити до демократичного управління. У період 2015-2020 років країна мала дещо лібералізовану політичну систему. Були розширені політичні свободи, працювали незалежні медіа, проводилися реформи в освіті й економіці. Попри те, що армія й надалі зберігала суттєвий контроль над ключовими міністерствами країни, такий формат розподілу влади не задовольняв військових. У лютому 2021 року в М'янмі стався державний переворот, внаслідок чого до влади знову прийшла військова хунта та остаточно згорнула демократичні процеси в країні [49].

Військові заарештували лідерку правлячої партії та фактичну очільницю країни Аун Сан Су Чжі, яка нині засуджена до понад 33 років ув'язнення. Відтоді в М'янмі не припиняються масові протести проти встановлення військової диктатури. Незважаючи на масштабний громадський опір і жорстку міжнародну критику, хунта зберігає контроль над країною, а кількість жертв її правління постійно зростає. Як повідомляє видання The Guardian, з моменту захоплення влади військові ведуть терор проти населення: вбивають, катують, масово ув'язнюють громадян, систематично порушують міжнародне право та відкрито зневажають механізми ООН [50].

Одним із найрезонансніших прикладів цілеспрямованих терористичних дій проти цивільного населення став авіаудар по селу Пазіджі, що розташоване в регіоні Сагайн. Внаслідок цієї атаки загинуло понад 160 осіб, в тому числі й діти. За інформацією Human Rights Watch, під час атаки була використана термобарична або паливно-повітряна вакуумна бомба, після чого розпочався обстріл з бойових гелікоптерів. Окрім масових вбивств, військовий режим вдався й до політичних репресій. Диктатор М'янми генерал Мін Аун Хлаїн заборонив діяльність опозиційних партій та суттєво обмежив свободу медіа. Також західні ЗМІ неодноразово публікували матеріали, що описують знущання над жінками у в'язницях М'янми [50]. Крім того, у 2024 році М'янма потрапила до списку країн з найвищим рівнем порушень свободи слова та тиску на журналістів. Спеціальний доповідач ООН заявляє, що «систематичні та грубі порушення прав

людини, що становлять воєнні злочини та злочини проти людяності, щодня здійснюються проти народу М'янми».

Як уже зазначалося, знищення демократії в М'янмі призвело до значного посилення народного спротиву, зокрема у формі партизанської боротьби, яку очолили Народні сили оборони за підтримки етнічних збройних формувань. Відомо, що близько 13 тис. солдатів та поліцейських перейшли на бік повстанців. Як наслідок, країна фактично опинилася у стані громадянської війни [50]. Попри масштабний опір, режим відповів ще жорсткішими діями в бік цивільного населення. Наприклад, у 2022 році вперше за десятиліття військова влада застосувала смертну кару щодо опозиціонерів, серед яких був і відомий м'янмарський письменник [51]. Також майже 5500 осіб наразі перебувають під вартою на тлі жорстоких придушень хунтою масових протестів. Періодично хунта продовжує здійснювати жахливі атаки на цивільне населення. Так, 23 жовтня 2022 року військові літаки завдали авіаудару по концерту просто неба у штаті Качин. За словами свідків одна з бомб вибухнула безпосередньо біля головної сцени. Внаслідок атаки загинуло щонайменше 80 осіб, деякі з них померли через неможливість отримати медичну допомогу, оскільки війська хунти перекрили дороги й не пропускали транспорт до місця трагедії [52].

Інші країни, які були згадані, але не розглянуті так детально, як Афганістан та М'янма, також застосовують терористичні практики як засіб утримання влади всередині країни та як інструмент зовнішнього впливу. Наприклад, Сирія за часів правління Башара аль-Асада мала спеціалізовані в'язниці, зокрема Седная, де під час його диктатури було закатовано десятки тисяч людей. Північна Корея є класичним прикладом жорсткого тоталітарного режиму, де відсутні будь-які ознаки демократії, а звичайне населення знаходиться під жорстким контролем та репресіями. Деякі з цих країн активно співпрацюють з терористичними організаціями, надають притулок їх лідерам та можуть бути місцями, де зароджуються окремі терористичні угруповання, які згодом здійснюють акти насильства поза межами своїх країн й таким чином сприяють підвищенню рівня міжнародного тероризму в світі.

Особливої уваги заслуговує Глобальний індекс тероризму (GTI) – масштабне дослідження, яке вимірює рівень терористичної активності в різних країнах світу. Індекс дозволяє оцінити, наскільки сильно держави зазнають впливу з боку терористичних загроз. Кожну країну оцінюють за шкалою від 0 до 10, де 0 означає повну відсутність терористичного впливу, а 10 – його максимально зафіксований рівень. Згідно з даними GTI за 2024 рік, п'ятірка країн, які найбільше потерпають від тероризму, включає: Буркіна-Фасо (Західна Африка), Пакистан (Південна Азія), Сирію (Близький Схід), Малі (Західна Африка) та Нігер (Західна Африка). Як видно з аналізу, регіон Сахелю сьогодні є епіцентром глобального терористичного насильства. На цей регіон припадає понад половина всіх загиблих внаслідок терористичних атак (4 419 із 7 555 осіб) [53].

Якщо говорити про країни, які були раніше згадані в контексті поширення терористичних загроз, зокрема Афганістан та М'янма, то вони також демонструють високий рівень терористичної активності. Афганістан посідає 9 місце у світовому рейтингу, а М'янма – 11. Дещо кращі позиції мають Іран та Ірак, які часто асоціюються з тероризмом. Іран займає 18 сходинку з показником у 6 балів з 10, а Ірак перебуває на 18 позиції, маючи 6,5 балів [53].

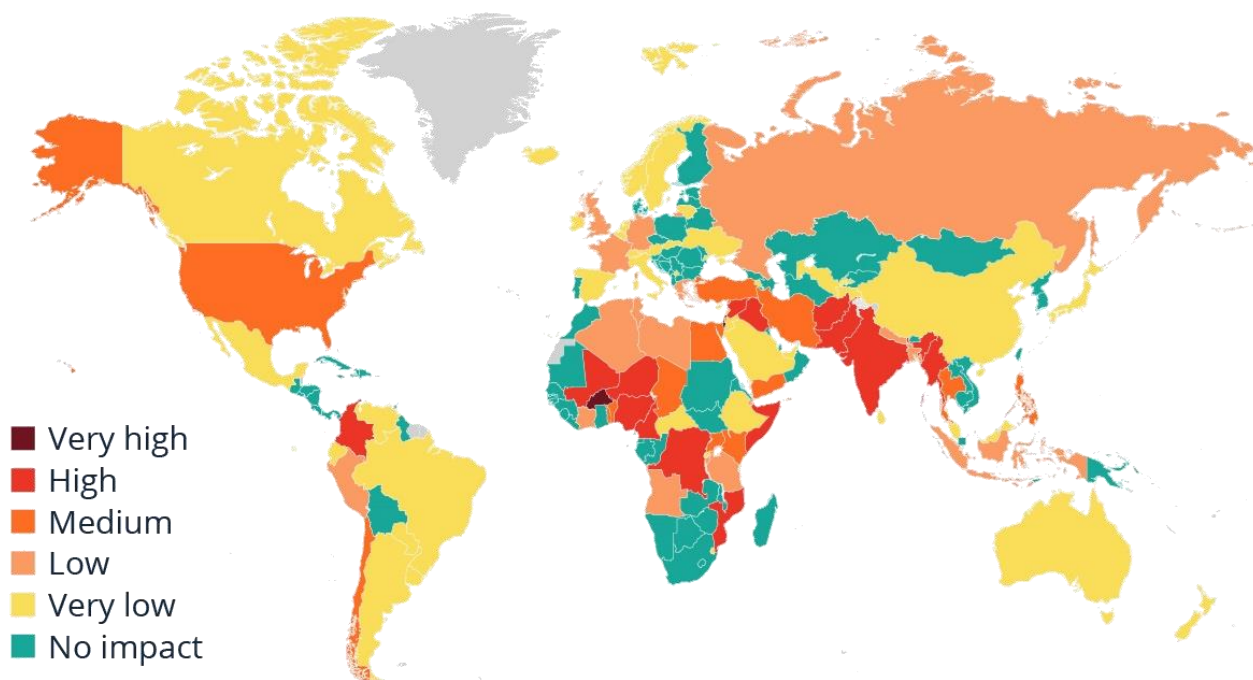

Рис. 2.2. Глобальний індекс тероризму (GTI) за 2024 рік

Що стосується інших тенденцій, які відображені в цьому дослідженні, то «Ісламська держава» (ІД), раніше відома як ІДІЛ, залишається найсмертоносною терористичною групою у світі. У 2024 році вона здійснила атаки в 22 країнах, спричинивши 1805 смертей. Основна частка її діяльності (71%) припадає на Сирію та Демократичну Республіку Конго. Кількість терористичних атак на Заході зросла на 63%, причому найбільше постраждала Європа, адже там число нападів подвоїлося до 67. Загалом сім західних держав увійшли до топ-50 країн, найбільш постраждалих внаслідок тероризму. Крім того, 2024 рік відзначився зростанням проявів релігійної нетерпимості. У світі зафіксовано збільшення кількості як антисемітських, так і ісламофобських нападів. Зокрема, в США кількість антисемітських інцидентів зросла на 200%. Цікавим є те, що загальна кількість терористичних атак зменшилася на 22%, але їхня летальність, навпаки, зросла, тобто теракти стали більш смертоносними [53].

2.2. Тероризм як інструмент зовнішньої та внутрішньої політики окремих держав

Як було з'ясовано в попередніх підрозділах, тероризм не обмежується діяльністю лише окремих терористичних угруповань, здатних здійснювати атаки по всьому світу та підривати глобальну безпеку й міжнародний порядок. Він також може набувати форми свідомої державної політики, коли окремі країни застосовують терористичні методи як усередині країни проти власного населення, так і за її межами, у рамках своєї цілеспрямованої зовнішньої політики. Такий феномен часто окреслюють поняттям «державний тероризм». Щодо поняття державного тероризму, то Г. Перепелиця визначає його як насильство, що здійснюється державою без правового або судового обґрунтування та може застосовуватись силовими структурами як у межах самої держави – проти так званих «внутрішніх ворогів», так і за її межами – проведення спеціальних операцій проти інших країн. На відміну від відкритого терору

(всередині країни) або війни (у міждержавному конфлікті), участь державних силових структур у державному тероризмі, як правило, ретельно приховується [54]. У відкритих джерелах також можна знайти й інші формулювання цього явища, вони описують його як:

- Репресивні дії, що вживаються урядом проти власного населення або терористичні акти, які ініціюють чи підтримують на державному рівні щодо інших країн або окремих осіб;
- Послідовна зовнішня політика держави, яка проявляється у формі насильства проти іноземних держав, урядів чи міжнародних організацій з метою зміни їх внутрішнього або зовнішньополітичного курсу;
- Форма терористичної діяльності, що здійснюється або підтримується державою на офіційному рівні з метою досягнення стратегічних, політичних, економічних або ідеологічних цілей. Вона передбачає застосування насильства, залякування чи систематичних утисків щодо мирного населення, опозиції, дисидентів або навіть інших країн [55].

Не менш важливим є звернення до Женевської декларації про тероризм 1987 року, оскільки в ній чітко окреслено, як саме може проявлятися державний тероризм. Зокрема, до проявів державного тероризму можна віднести:

- Практику поліцейської держави щодо власного народу з метою домінування через страх: спостереження, зрив групових зборів, контроль над ЗМІ, побиття, тортури, неправомірні та масові арешти, фальшиві звинувачення та чутки, показові судові процеси, вбивства, позасудові страти та застосування смертної кари;
- Розміщення або транспортування ядерної зброї державою на територію чи територіальні води інших держав, через них, в межах міжнародних вод;
- Проведення військових навчань або маневрів однією державою поблизу іншої з метою загрози політичній незалежності чи територіальній цілісності цієї іншої держави;
- Збройний напад з боку військових сил держави на об'єкти, що наражають на небезпеку цивільне населення іншої держави;

- Створення та підтримка державою збройних найманих формувань з метою підризу суверенітету інших держав;
- Організацію вбивств, замахів та змов проти посадових осіб інших держав або представників національно-визвольних рухів, незалежно від методу – військовим ударом, діями спецпідрозділів чи таємними операціями;
- Таємні операції, які здійснюються спеціальними силами держави з метою дестабілізації або підризу безпеки іншої держави, національно-визвольних рухів чи міжнародних мирних рухів;
- Кампанії з дезінформації, які проводяться однією державою з метою дестабілізації іншої держави або створення громадської підтримки для економічного, політичного чи військового тиску на неї;
- Продаж зброї, що сприяє продовженню регіональних конфліктів або війн та ускладнює їх політичне врегулювання;
- Скасування громадянських прав, свобод, конституційних гарантій і верховенства права під приводом уявних загроз, зокрема шляхом маніпуляцій темою «боротьби з тероризмом»;
- Розробка, випробування та розгортання ядерних або космічних озброєнь, що підвищують ймовірність геноциду та екоциду, прирікають бідних на подальші страждання та тримають все людство в постійному стані страху [56].

Розглянувши особливості державного тероризму, доцільно буде перейти до аналізу конкретних прикладів. Насамперед варто звернутися до історичних подій. Одним із найвідоміших прикладів є режим Йосипа Сталіна в Радянському Союзі. Масові репресії, політичні чистки, система ГУЛАГів та депортації цілих народів стали інструментами залякування населення та фізичного знищення інакодумців [55]. Схожу практику застосовувала й нацистська Німеччина часів Адольфа Гітлера, де державний терор був спрямований проти євреїв, ромів, політичних опонентів і представників інших меншин. Важливою складовою цієї репресивної системи була таємна поліція – гестапо, яка ідентифікувала та переслідувала будь-кого, хто підозрювався у нелояльності до режиму [57, с.31].

У сучасних умовах одним із найхарактерніших прикладів застосування державного тероризму, зокрема й у формах, що описані Женевською декларацією про тероризм, є діяльність Російської Федерації. Очевидним свідченням цього стала російсько-українська війна, яка розпочалася у 2014 році. Водночас, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, масштаби та інтенсивність терористичних практик, що здійснюються цією державою, значно зросли. РФ неодноразово вдавалася до цілеспрямованих та жорстоких дій як проти українських військових, так і проти цивільного населення. Саме це й стало підґрунтям для численних міжнародних ініціатив щодо визнання Росії державою-терористом.

У першій половині 2014 року Російська Федерація вчинила низку дій, що мають ознаки державного тероризму: відкрите вторгнення до Криму та його подальша анексія; «прихована» гібридна війна на території Донецької та Луганської областей; підготовка до терористичної кампанії в регіонах з переважно російськомовним населенням поза межами Донбасу [58, с.2-4]. Також в ході російської збройної агресії на сході України відбулося збиття пасажирського літака Boeing 777 17 липня 2014 року. Усі 298 осіб на борту загинули. Хоча відповідальність за цей злочин формально ніхто не взяв, результати міжнародного розслідування однозначно вказали на причетність Росії. Літак був знищений ракетою російського виробництва, запущеною з території, яку контролювали проросійські збройні формування.

Після початку повномасштабної агресії Росії проти України були зафіксовані численні приклади дій з боку РФ, що відповідають міжнародним ознакам державного тероризму. Серед них, зокрема, можна виокремити такі:

- Проведення масштабних військових навчань у лютому 2022 року на півдні Російської Федерації та на території Білорусі біля кордонів України;
- Масовані обстріли та бомбардування Маріуполя, Ірпеня, Бучі та інших українських міст, які тривають й донині. Варто зазначити, що удари часто спрямовані по цивільному населенню та інфраструктурі, всупереч твердженням Росії про атаки, які нібито спрямовані виключно на військові

об'єкти. Так, наприклад, пресекретар президента РФ Дмитро Пєсков неодноразово заявляв, що російські війська атакують лише військові цілі на території України. Проте реальність, яку майже щодня бачать українці як у новинах, так і на власні очі, свідчить про протилежне – удари завдаються переважно по мирних містах і житлових районах;

- Створення та підтримка збройних найманських формувань з метою підризу суверенітету України, наприклад, фінансування Росією приватної військової компанії «Вагнер». Слід додати, що діяльність ПВК «Вагнер» не обмежувалася лише територією України, ця структура також використовувалася для просування російських інтересів й в інших країнах. Наприклад, у Сирії вона брала участь у бойових діях на підтримку режиму Башара Асада, а в Центральноафриканській Республіці виконувала функції охорони високопосадовців і стратегічних об'єктів, проводила навчання місцевих сил, а також забезпечувала контроль над видобутком природних ресурсів, зокрема золота й алмазів;
- Спроби ліквідації вищого керівництва України. Так, з початку повномасштабної війни російські спецслужби здійснили щонайменше 12 спроб вбивства Президента Володимира Зеленського;
- Оголошення російським диктатором Путіним про початок «спеціальної військової операції» проти «київського режиму», що слугувало політичним прикриттям для масштабної військової агресії;
- Розгортання дезінформаційних кампаній з метою поширення паніки, зневіри та розколу в суспільстві. Наприклад, пропагандистська діяльність таких осіб, як Ольга Скабєєва, Євгеній Попов, Володимир Соловйов, Маргарита Симоньян та інших [58, с.3-4];
- Ядерний шантаж, що проявляється у постійних погрозах застосування ядерної зброї. У своїх виступах протягом повномасштабного вторгнення Путін заявляв, що Росія «готова використати всі засоби», щоб захистити свою «територіальну цілісність». Також можна додати й про маніпуляції навколо ЗАЕС, оскільки росіяни неодноразово використовували станцію

як інструмент тиску та «ядерний щит». Згідно з спостереженням, окупанти розглядають атомну станцію як неконвенційну ядерну бомбу, яку можна буде застосувати у випадку, якщо їх справи у війні підуть не за сценарієм, а після цього звинуватити у теракті українську сторону або Захід. Як зазначає Міжнародний Комітет Червоного Хреста, будь-яка аварійна ситуація на ЗАЕС може призвести до радіаційного опромінення та забруднення, які матимуть серйозні коротко й довготермінові наслідки для здоров'я людей та навколишнього середовища, не лише в межах України, а й поза її територією [59, с.194-195]. Радіоактивний матеріал може мати руйнівний вплив на екосистеми, сільське господарство, продовольчу безпеку, піддавати населення наближених до України держав великому ризику захворюваності й смерті, а дезактивація території може займати дуже багато часу;

- Екологічні злочини, зокрема забруднення ґрунтів та водних ресурсів через масове мінування;
- Регулярні удари по критичній інфраструктурі, наприклад, енергетичній. Такі атаки мають не стільки військову, скільки психологічну та соціальну мету – спричинити масштабні перебої в енергозабезпеченні, дестабілізувати внутрішню ситуацію в країні та посіяти паніку серед населення. Також можна згадати про знищення Каховської ГЕС, що призвело до масштабного затоплення деяких населених пунктів;
- Вчинення воєнних злочинів – незаконні затримання, катування, страти військовополонених і цивільних, а також масове викрадення українських дітей з подальшим вивезенням до РФ, після чого їхня доля часто залишається невідомою.

Цей перелік не є вичерпним і постійно доповнюється, адже збройна агресія Росії триває, а разом із нею – злочини, що вчиняються проти українського народу. Водночас не менш важливо проаналізувати й терористичні методи, які Росія систематично застосовує щодо інших держав та у своїй внутрішній політиці.

Доречно буде почати з провокації другої війни в Чечні у 1999 році. На той момент Володимиру Путіну, який тільки прагнув здобути владу, було необхідно різко підняти власний політичний рейтинг, щоб забезпечити собі перемогу на президентських виборах. Швидко покращити економічну ситуацію після дефолту та фінансової кризи 1998 року він не міг, а тому єдиним можливим шляхом до зростання популярності стало розв'язання «переможної війни», яка мала створити ілюзію зовнішньої загрози та швидкої реакції з боку влади на неї. Враховуючи, що жодна країна не планувала нападати на Росію, таку загрозу необхідно було самостійно організувати, зокрема через серію масштабних терактів. У вересні 1999 року в багатьох російських містах відбулися вибухи у житлових будинках. Загалом загинуло 307 людей, а понад 1700 отримали поранення. Ще один підрив було заплановано в такому місті як Рязань, однак місцеві жителі разом з правоохоронними структурами змогли вчасно запобігти трагедії. Також в Рязані були затримані співробітники ФСБ, а тому стало очевидним те, що насправді організатором теракту мали стати російські спецслужби [60].

Незабаром російська влада поклала відповідальність за вибухи на «чеченських ісламістів». Відразу ж розпочалися інформаційні кампанії, які наголошували на необхідності посилення протидії ісламізму та екстремізму, а також знищенні незалежної Республіки Ічкерія. У жовтні 1999 року група чеченських бойовиків, підконтрольних Москві, вчинила напад на територію Дагестану – цей інцидент послужив формальним приводом для початку масштабної військової операції. У подальшому проросійські чеченські сили здали свої позиції, зокрема в Грозному, що дозволило російським військам швидко захопити територію Ічкерії. На тлі штучно створеної воєнної «перемоги» та загальної пропагандистської ейфорії Володимир Путін отримав бажаний рейтинг та здобув перемогу на президентських виборах. При цьому, практично ніде не згадувалося, що за цю так звану «перемогу» загинуло близько 180 тис. громадян [60].

Серед інших прикладів застосування терористичних і репресивних методів Росією варто згадати низку політично вмотивованих злочинів і системних порушень прав людини. Зокрема, арешт та подальше вбивство опозиційного політика Олексія Навального. Не менш показовим було вбивство Бориса Немцова – одного з ключових лідерів російської опозиції. Воно було скоєне 27 лютого 2015 року прямо в центрі Москви, на Великому Москворецькому мосту. Також варто згадати про отруєння колишнього співробітника ФСБ Олександра Литвиненка. Після серії публічних висловлювань, які критикували російське керівництво, Литвиненко втік до Великобританії, побоюючись переслідувань та фізичної розправи. Однак перебування за кордоном не змогло вберегти його. 1 листопада 2006 року Литвиненко раптово захворів, а вже за три тижні помер у лікарні в Лондоні. Після його смерті було офіційно підтверджено, що він був отруєний радіоактивними речовинами, які, за даними слідства, йому підсипали в чашку чаю [58, с.4].

До цього переліку можна додати й масштабні заборони, які російська влада вводить щодо власних громадян. Наприклад, арешти, штрафи та кримінальні провадження за антивоєнну позицію. Навіть звичайні публікації у соціальних мережах, які мають ознаки підтримки України, змушують видаляти, а авторів, під тиском ув'язнення, публічно вибачатися. Крім того, Росія активно блокує незалежні медіа. Натомість залишаються лише державні або лояльні до влади ЗМІ, що поширюють виключно схвалену кремлем інформацію. Вона часто носить фейковий та маніпулятивний характер для підняття патріотизму серед населення країни та ненависті до українського народу.

Як уже зазначалося раніше, одним із проявів державного тероризму є фінансування різноманітних терористичних угруповань. У цьому контексті варто розглянути приклад Ірану – держави, яка поєднує авторитарну внутрішню політику з активною зовнішньополітичною підтримкою радикальних формувань. Наприклад, за повідомленнями видання The Wall Street Journal, іранські служби безпеки брали участь у підготовці раптового нападу ХАМАС на Ізраїль у 2023 році. Зокрема, за даними джерел, саме під час зустрічі у Бейруті

представники Ірану дали «зелене світло» для реалізації цього нападу. Унаслідок атаки, яка стала однією з найкривавіших в історії Ізраїлю, було вбито понад 700 ізраїльтян, а десятки людей були викрадені. Попри те, що влада Ірану офіційно заперечує свою безпосередню участь в організації цього нападу, вона не приховує, що надає фінансову, військову та матеріально-технічну підтримку ісламістському угрупованню ХАМАС. Крім того, Іран підтримує й інші радикальні організації, зокрема палестинський «Ісламський джихад» [61]. Це вчергове підтверджує роль Ірану як держави, що використовує тероризм для реалізації своїх зовнішньополітичних інтересів.

Можна навести й інші приклади. Зокрема, у доповіді 2018 року, яка була підготовлена Групою дій щодо Ірану Державного департаменту США, містяться такі випадки:

- 18 липня 1994 року, Буенос-Айрес (Аргентина) – ліванське угруповання «Хезболла» здійснило теракт, підірвавши бомбу біля будівлі Асоціації аргентино-ізраїльської дружби. Іран надав терористам матеріально-технічну підтримку. Внаслідок вибуху загинули 95 осіб, ще 200 було поранено;
- Іран постачав зброю та надавав підтримку воєнізованим шіїтським угрупованням в Іраку, хуситам в Ємені, талібам в Афганістані. Ці групи були причетні до терактів проти Сполучених Штатів та їх союзників. Крім того, тисячі бойовиків, переважно шіїтів, яких було завербовано Іраном в Афганістані та Пакистані, брали участь у бойових діях в Сирії, підтримуючи режим Башара Асада;
- Ліванське угруповання «Хезболла», яке вважається одним з найнебезпечніших союзників Ірану, протягом останніх років активно демонструє свої терористичні та військові спроможності. Вони отримують щорічну фінансову підтримку з боку Ірану – близько 700 млн. дол., що складає основну частину бюджету цього угруповання. У 2012 році «Хезболла» здійснила теракт у Болгарії, а змови, організовані її представниками, були викриті в таких країнах, як Азербайджан, Болівія,

Кіпр, Кувейт, Велика Британія тощо. Її військовий потенціал суттєво зріс завдяки активній підтримці з боку Ірану [62];

За повідомленнями низки ЗМІ, Іран неодноразово постачав Росії власні бойові дрони, які використовуються для ведення агресивної війни проти України. Британське видання The Guardian зазначає, що значна частина безпілотників доставлялася до Росії таємним шляхом. Зброю завантажували на іранські судна в портах на узбережжі Каспійського моря, після чого транспортували морським шляхом на російські кораблі. Частина дронів також надходила іранськими авіаперевезеннями [63]. Крім того, існують обґрунтовані підозри, що Іран постачає Росії й балістичні ракети. Наприклад, 10 вересня 2024 року колишній Державний секретар США Ентоні Блінкен заявив, що Іран передав Росії балістичні ракети малої дальності, які, ймовірно, застосують на полі бою [64].

Ще одним свідченням спонсорування тероризму Іраном є рішення Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей – FATF. Вони внесли цю країну до так званого «чорного списку». Це рішення було прийнято через невідповідність Ірану міжнародним стандартам у сфері боротьби з відмивання коштів та фінансуванням тероризму. Протягом трьох років FATF неодноразово закликала Іран приєднатися до міжнародної конвенції з боротьби з фінансуванням тероризму, однак безрезультатно. У своїй заяві організація зазначила, що Іран не здійснив належних заходів для криміналізації фінансування терористичної діяльності, не забезпечив прозорість фінансових операцій та не впровадив ефективний механізм заморожування активів осіб, проти яких діють санкції ООН [65].

Таким чином, дослідження, проведене в межах розділу «Взаємозв'язок між політичним режимом та міжнародним тероризмом», дало змогу сформулювати низку важливих висновків та узагальнень. По-перше, з'ясовано, що попри глобальну тенденцію переходу багатьох держав до демократичних форм правління, антидемократичні режими й надалі продовжують розвиватися, демонструючи відсутність прагнення до переходу на демократичні засади.

Авторитарний характер влади повністю їх влаштовує, оскільки дозволяє зосереджувати значну кількість повноважень у руках однієї особи чи групи осіб, фактично даючи їм можливість розпоряджатися життям громадян на власний розсуд. Ці країни не лише порушують основоположні міжнародні норми та права людини, а й активно використовують терористичні методи у своїй політиці.

На основі конкретних прикладів було доведено, що такі режими нерідко здійснюють репресії проти власного населення, а також створюють загрозу для сусідніх країн та міжнародної безпеки загалом. Виявлено також, що політична нестабільність всередині країни сприяє виникненню терористичних організацій, які згодом можуть здійснювати атаки за межами національних кордонів. Крім того, дослідження показало, що такі держави часто надають притулок терористам та лідерам екстремістських угруповань, а також здатні фінансувати радикальні угруповання в різних частинах світу, розширюючи таким чином свій вплив і просуваючи власні ідеологічні та політичні інтереси. У деяких випадках влада фактично знаходиться в руках терористичних структур, наприклад, у сучасному Афганістані, що призводить до деградації держави та її занепаду у різних сферах.

Загалом, зроблено висновок, що міжнародний тероризм як глобальна загроза стає дедалі небезпечнішою. Попри деяке зниження кількості терактів, їхня летальність суттєво зросла, що свідчить про еволюцію терористичних методів і зростання загрози для світової спільноти.

РОЗДІЛ 3. БОРОТЬБА З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1. Роль міжнародних організацій у протидії тероризму та підтриманні стабільного миру: досягнення і проблеми

Роль міжнародних організацій у досягненні глобального миру залишається надзвичайно важливою. Навіть найбільш економічно та військово розвинуті держави не здатні самотужки ефективно протистояти сучасним викликам та загрозам, зокрема міжнародному тероризму, який не визнає державних кордонів і може проявлятися в будь-якій країні, навіть у тих, що вважаються стабільними й послідовними у своєму розвитку та демократичними за формою правління. Саме тому існують міжнародні організації, головна мета яких – підтримання миру та безпеки у світі шляхом активної співпраці та взаємодії між суверенними державами. Спільні зусилля щодо боротьби з терористичними угрупованнями мають значно більший ефект, ніж ізольовані дії, оскільки обмін розвідувальною інформацією дозволяє запобігати терактам, а боротьба з наслідками може мати колективний характер, наприклад, надання технічної, фінансової та гуманітарної допомоги постраждалим державам. Крім того, співпраця в межах міжнародних організацій сприяє формуванню ефективних стратегій і політик, які, у свою чергу, забезпечують більш скоординовану та результативну боротьбу з тероризмом на національному рівні.

Почати варто з того, що у 1865 році держави вперше почали започатковувати міжнародні організації для співпраці з окремих питань. Наприклад, того ж року було засновано Міжнародний телеграфний союз, а згодом у 1874 році було створено Всесвітній поштовий союз. У 1899 році в Гаазі відбулася перша Міжнародна мирна конференція, яка мала на меті розробити механізми мирного врегулювання міжнародних конфліктів, запобігати війнам та кодифікувати правила ведення бойових дій. Одним із результатів цієї конференції стала Конвенція про мирне вирішення міжнародних спорів, а також

створення Постійного третейського суду, що розпочав свою роботу у 1902 році [66].

Після Першої світової війни головним завданням для міжнародної спільноти стало знаходження механізмів, які б запобігли виникненню подібних глобальних конфліктів у майбутньому. З цією метою було ухвалено рішення про створення Ліги Націй, яка розпочала свою роботу в 1919 році. Її основною метою стало сприяння міжнародному співробітництву, збереження миру та забезпечення безпеки. Попри те, що Ліга Націй згодом припинила своє існування, все ж вона дала поштовх до створення ще більш потужної організації з питань миру – Організації Об'єднаних Націй [66].

ООН була заснована у 1945 році після завершення Другої світової війни з метою врегулювання конфліктів, зміцнення міжнародної безпеки, а також розвитку співробітництва між державами. За словами представників організації, вона постійно адаптується до нових викликів стрімко змінюваного світу. Водночас незмінним залишається її головна роль – бути унікальним глобальним форумом, де всі нації можуть збиратися разом, обговорювати спільні проблеми та знаходити рішення, вигідні для всього людства.

У сфері протидії тероризму Організація Об'єднаних Націй посідає одне з провідних місць серед міжнародних акторів. Особливу роль у цьому процесі відіграють такі ключові органи ООН, як Рада Безпеки та Генеральна Асамблея. Активна діяльність організації щодо вирішення цього негативного явища розпочалася ще з 1970-х років, коли було прийнято низку резолюцій та кілька контртерористичних конвенцій, наприклад, Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом та Конвенція про боротьбу із захопленням заручників. З часом діяльність ООН, в сфері боротьби з тероризмом, лише посилювалась. Наприклад, у 1994 році була ухвалена Декларація про заходи з ліквідації міжнародного тероризму, а через два роки був заснований Спеціальний комітет боротьби з тероризмом, який розробив Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом, а згодом і Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму [67].

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років Організація Об'єднаних Націй запровадила низку санкцій проти держав, яких підозрювали у співпраці з терористичними організаціями. Яскравим прикладом цього стали санкції, ухвалені проти Афганістану у 1999 та 2000 роках [68, с.832]. Після терактів 11 вересня у США, відповідальність за які взяло на себе терористичне угруповання «Аль-Каїда», Рада Безпеки ООН оперативно ухвалила дві ключові резолюції – № 1368 від 12 вересня та № 1373 від 28 вересня 2001 року. У першій з названих резолюцій йшлося про рішуче засудження нападу, а міжнародний тероризм визнано прямою загрозою для миру та безпеки в усьому світі. Документ також закликав держави світу активізувати зусилля щодо попередження та припинення терористичних актів, зокрема шляхом посилення міжнародного співробітництва та забезпечення ефективної реалізації чинних міжнародних антитерористичних конвенцій і резолюцій Ради Безпеки. Друга резолюція стала практичним кроком у зміцненні міжнародної системи безпеки [69, с.100-101]. Вона зобов'язала держави-члени вживати конкретних заходів у боротьбі з тероризмом, зокрема:

- Запобігати фінансуванню терористичної діяльності;
- Криміналізувати надання ресурсів, матеріальної чи іншої підтримки для здійснення терористичних актів;
- Забезпечити ефективний обмін інформацією про терористичну діяльність між органами влади різних країн;
- Співпрацювати у сфері розслідування, затримання та переслідування осіб, що причетні до терористичної діяльності.

Згодом було ухвалено ще одну важливу резолюцію – № 1624 від 2005 року. Вона наголошувала на необхідності співпраці між державами-членами, зокрема в рамках зміцнення безпеки міжнародних кордонів. Серед запропонованих заходів – боротьба з підробкою проїзних документів та посилення контролю за особами під час перетину кордону [69, с.101]. Завдяки ініціативам ООН також був створений Портал підтримки жертв тероризму, покликаний привернути увагу міжнародної спільноти до людей, які зазнали нападів, отримали поранення або загинули внаслідок терористичних актів [68, с.835].

Резолюція № 2178 від 2014 року суттєво розширила рамки міжнародної боротьби з тероризмом, наклавши на держави-члени зобов'язання реагувати на загрозу, пов'язану з іноземними бойовиками-терористами. Документ закликає країни ООН до активної співпраці в таких напрямках: запобігання радикалізації, оскільки це може породжувати терористичну активність; протидія вербуванню іноземних бойовиків (включно з неповнолітніми); недопущення перетину ними національних кордонів; припинення надання фінансової допомоги іноземним бойовикам-терористам; розробка і впровадження стратегій щодо притягнення до відповідальності, реабілітації та реінтеграції іноземних бойовиків-терористів [69, с.101-102].

Серед інших важливих резолюцій Ради Безпеки ООН у сфері протидії тероризму варто відзначити наступні:

- 2014 рік – № 2195 в якій йдеться про зв'язок між транснаціональною організованою злочинністю та тероризмом;
- 2016 рік – № 2322, яка вказує на міжнародне судове співробітництво у боротьбі з терористичними загрозами;
- 2017 рік – № 2341 щодо захисту критичної інфраструктури від терактів, № 2354 стосовно розробки «всеосяжної міжнародної структури» для протидії терористичній пропаганді, № 2370, яка акцентує на недопущенні придбання різноманітної зброї терористами та № 2396 про загрози, які становлять іноземні бойовики-терористи;
- № 2462 (2019) – про заходи з припинення фінансування тероризму.

Однією з найновіших резолюцій Ради Безпеки ООН є Резолюція № 2482, прийнята у 2019 році. Вона піднімає таке важливе питання як взаємозв'язок між тероризмом і міжнародною організованою злочинністю. Зокрема, у документі міститься заклик до держав-членів продовжувати проведення досліджень і збирати інформацію з метою глибшого розуміння характеру та масштабів можливих зв'язків між тероризмом та організованою злочинністю як внутрішніх, так і транснаціональних. Резолюція також закликає до активізації та пришвидшення обміну оперативною інформацією й даними фінансової розвідки,

що стосуються діяльності, пересувань та закономірностей переміщення терористів або терористичних мереж, включно з іноземними бойовиками-терористами, при дотриманні національного законодавства та норм міжнародного права [69, с.102-103].

Також варто зазначити, що під егідою ООН та її спеціалізованих установ відбулося створення 16 міжнародних угод, серед яких 11 конвенцій та 5 протоколів, спрямованих на протидію тероризму. Ці документи відкриті для підписання всіма державами світу і слугують основою для зміцнення глобальної безпеки та ефективної міжнародної співпраці у боротьбі з терористичними загрозами. Отже, можна побачити, що Організація Об'єднаних Націй робить вагомий внесок у боротьбу з тероризмом шляхом ухвалення низки резолюцій у яких аналізуються як досягнення, так і недоліки міжнародних зусиль у цій сфері. На основі цього державам-членам визначаються конкретні зобов'язання щодо запобігання та припинення терористичної діяльності, а також щодо кримінального переслідування й притягнення до відповідальності осіб, причетних до скоєння терактів.

Окрім ООН у сфері підтримки міжнародної безпеки та миру, активно діють й інші міжнародні організації. Однією з ключових у цьому контексті є Північноатлантичний альянс (НАТО). До подій 11 вересня 2001 року НАТО не мало значного досвіду у протидії тероризму. У Стратегічній концепції 1999 року тероризм розглядався лише як один із ризиків поряд з саботажем та організованою злочинністю. Він не сприймався як пріоритетна загроза, а тому якихось конкретних заходів щодо його нейтралізації не вживалося [70, с.43-44]. Ситуація кардинально змінилася після трагічних подій 11 вересня. Боротьба з тероризмом стала однією з ключових місій Альянсу. Одразу після атак, НАТО погодило низку заходів, зокрема було активізовано обмін розвідувальною інформацією та посилено безпеку в державах-членах з метою протидії можливим терористичним загрозам.

У жовтні 2001 року розпочалася морська операція «Active Endeavour». Її головна мета полягала в забезпеченні безпеки судноплавства в акваторії

Середземного моря, зокрема шляхом запобігання переміщенню терористів або зброї масового знищення. Пізніше була реалізована операція «Eagle Assist», яка передбачала повітряну розвідку в цілому та моніторинг повітряного простору США для попередження подальших атак. Вона тривала до травня 2002 року й допомогла стабілізувати ситуацію. Важливим етапом у розвитку антитерористичної політики НАТО став Празький саміт 2002 року на якому була ухвалена нова військова концепція боротьби з тероризмом [70, с.44]. З того часу Альянс почав розширювати свою діяльність у регіонах із високим рівнем терористичної активності, наприклад, в Афганістані, Іраку, Лівії, Аденській затоці. У 2006 році НАТО оприлюднило політичні вказівки, які чітко окреслювали тероризм як одну з головних загроз безпеці на наступні 10–15 років. Подальшим кроком стало проведення Лісабонського саміту 2010 року, який визначив необхідність власного цивільного потенціалу для ефективнішої взаємодії та антикризового планування [71, с.114]. Сьогодні НАТО продовжує проводити регулярні саміти, які слугують платформою для оцінки актуальних викликів, формування стратегічного бачення та ухвалення рішень, спрямованих на зміцнення колективної безпеки Альянсу.

Слід додати, що на даний момент НАТО об'єднує 32 країни-члени. Водночас Альянс активно підтримує партнерські відносини з понад 40 державами, які не входять до його складу. Ці країни відомі як «партнери НАТО». Партнерська мережа створена з метою зміцнення стабільності за межами території Альянсу, що, своєю чергою, сприяє підвищенню безпеки як на міжнародному рівні, так і для самих країн в межах НАТО. У межах своєї діяльності з протидії тероризму НАТО зосереджується на трьох основних напрямках: усвідомлення загрози, можливості її усунення та взаємодія з партнерами або міжнародними організаціями [72, с.22].

Не менш важливим є розгляд конкретних прикладів протидії тероризму з боку Альянсу впродовж останніх 10 років. Незважаючи на поширення терористичних загроз у багатьох країнах-членах НАТО, зокрема у Франції та Данії, офіційно лише Туреччина зверталася до Альянсу по допомогу в контексті

тероризму. У відповідь НАТО забезпечило розгортання засобів протиракетного захисту на турецько-сирійському кордоні з огляду на загрозу з боку ІДІЛ та інших радикальних угруповань [72, с.31]. Механізм реагування на кризові ситуації НАТО залишається доступним як для країн-членів, так і для партнерів у разі серйозних загроз. Так, у лютому 2018 року на запит уряду Іраку, Альянс розпочав Місію НАТО в цій країні. Це неконфліктна ініціатива, яка спрямована на надання консультативної підтримки та розвиток оборонного потенціалу Іраку. Метою місії є посилення спроможностей іракських сил безпеки та державних інституцій для запобігання відновленню діяльності «Ісламської держави», боротьби з тероризмом та стабілізації ситуації в країні [73]. При цьому НАТО діє з повною повагою до суверенітету та територіальної цілісності Іраку, координуючи свої зусилля з ключовими міжнародними партнерами, зокрема Глобальною коаліцією, ООН та ЄС.

Наступною організацією, на діяльність якої варто звернути увагу, є Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Це важливий міжнародний форум, який об'єднує країни Європи, Північної Америки та пострадянського простору для обговорення актуальних питань безпеки. На початковому етапі свого існування ОБСЄ зосереджувалась на забезпеченні безпеки, захисті прав людини, підтримці демократичних процесів та розвитку медіа, особливо в регіонах, де підвищена активність збройних конфліктів та кризових ситуацій. З часом функції та пріоритети організації еволюціонували. Це призвело до того, що у сфері боротьби з тероризмом ОБСЄ почала відігравати досить помітну роль.

Коли 8 вересня 2006 року держави-члени ООН ухвалили Глобальну стратегію боротьби з тероризмом, яка передбачала не лише протидію, а й ефективну превентивну роботу щодо терористичних актів, ОБСЄ вже мала деяку напрацьовану базу дій і досвід у цій сфері. Зокрема, ще у грудні 2001 року, невдовзі після терактів 11 вересня, Рада міністрів ОБСЄ ухвалила Бухарестський план дій з протидії тероризму. Цей документ став однією з перших міжнародних ініціатив, що визнавала потребу в комплексному підході до боротьби з

терористичними загрозами. Передусім Бухарестський план дій акцентував увагу на важливість усунення різноманітних чинників, які створюють сприятливі умови для вербування нових членів до терористичних угруповань або для отримання ними фінансової, технічної чи іншої підтримки [71, с.112]. Також у документі зазначалося, що тероризм прагне підірвати основоположні цінності, які ОБСЄ враховує під час здійснення своєї діяльності, а саме: безпеку, демократію, повагу до прав людини та верховенство права. Водночас держави-учасниці однозначно заявили про неприйнятність ототожнення тероризму з будь-якою конкретною расою, національністю чи релігією, підкреслюючи універсальний характер цієї загрози та необхідність уникати дискримінаційного підходу у протидії цьому негативному явищу[74].

Загалом вся діяльність ОБСЄ зосереджується на трьох основних напрямках: політико-військовий, економічний та екологічний. До них можна додати і людський, адже він стосується захисту прав людини, демократичного розвитку та зміцнення громадянського суспільства. Усі дії, що здійснюються в рамках цих аспектів, прямо або опосередковано сприяють запобіганню та протидії тероризму. Це може включати заходи, що пов'язані з попередженням конфліктів, підтримкою прав різних меншин, просуванням принципів належного управління. Також в ОБСЄ є Підрозділ протидії тероризму, який відіграє досить значну роль щодо зниження рівня загрози в державах, що співпрацюють з цією організацією. Він був створений у 2003 році, але саме активна діяльність у сфері безпеки розпочалася з 2005 року, коли було організовано перші експертні семінари. Їх головне завдання полягало в обміні досвідом та кращими практиками у таких напрямках, як протидія використанню Інтернету в терористичних цілях та запобігання підбурюванню до тероризму [70, с.40].

До основних положень боротьби з терористичними загрозами з боку ОБСЄ відноситься наступне:

- Сприяти впровадженню міжнародно-правової бази щодо усунення тероризму та зміцнення міжнародного співробітництва у кримінальних справах, що мають зв'язок з терористичною діяльністю;

- Активно протидіяти насильницькому екстремізму та поширенню радикалізації шляхом застосування комплексного багатовимірного підходу;
- Припиняти будь-які прояви, що мають ознаки фінансування тероризму, включно з виявленням джерел фінансової підтримки та перекриттям каналів її надходження;
- Протидіяти використанню Інтернету в терористичних цілях, зокрема для пропаганди, вербування чи координації дій;
- Сприяти діалогу і співпраці у сфері боротьби з тероризмом, наприклад, через розвиток державно-приватного партнерства між державними структурами, бізнесом, громадянським суспільством та мас-медіа;
- Підтримувати виконання державами резолюції Ради Безпеки ООН №1540 від 2004 року щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та пов'язаних з цим матеріалів;
- Забезпечити дотримання прав людини та основоположних свобод у процесі реалізації заходів з протидії тероризму.

Ще одним важливим напрямом діяльності ОБСЄ є вдосконалення прикордонної безпеки. Це дозволяє більш ефективно контролювати переміщення осіб і вантажів, а також запобігати незаконному трафіку зброї, вибухових речовин та інших засобів, які можуть бути використані для вчинення терактів [71, с.113]. Окремої уваги заслуговує конференція, що відбулася у 2014 році в швейцарському Інтерлакені. Учасники заходу зосередили увагу на низці ключових питань, серед яких: фінансування тероризму; протидія практиці захоплення заручників з метою отримання викупу; забезпечення принципів законності, відкритості та підзвітності у контексті боротьби з тероризмом; реагування на загрозу, пов'язану з іноземними бойовиками-терористами. За результатами обговорення були сформульовані відповідні рекомендації за кожним із напрямків, а швейцарське головування підвело підсумки конференції та поширило напрацьовані пропозиції серед усіх держав-учасниць ОБСЄ [70, с.42].

Африканський Союз приділяє не менше уваги щодо зменшення терористичних загроз та активній боротьбі з цим явищем. Станом на 2025 рік до цієї міжурядової організації входить 55 країн. Це майже всі міжнародно визнані держави на континенті Африка. До перейменування у 2002 році ця організація діяла під назвою Організація Африканської Єдності (ОАЄ). Її підхід до питань регіонального миру та безпеки ґрунтувався на принципі невтручання у внутрішні справи держав-членів. Натомість Африканський Союз нині має розширений мандат, що дозволяє йому більш активно втручатися у справи, пов'язані з тероризмом та міжнародними злочинами.

У 1992 році відбулося ухвалення Резолюції про посилення співпраці та координації між африканськими державами. У цьому документі підкреслювалося, що Союз бере на себе зобов'язання активно протидіяти проявам екстремізму та тероризму. Невдовзі після цього була прийнята Декларація про Кодекс поведінки у міжафриканських відносинах. Вона наголошувала на тому, що ОАЄ рішуче відкидає будь-які форми екстремізму та тероризму, що пов'язані з сектантством, етнічною приналежністю чи релігійними переконаннями. Декларація також позначила, що всі терористичні акти, методи та практики будуть рішуче засуджуватися та визнаватися злочинними [70, с.48].

Головним інструментом Африканського Союзу у боротьбі з тероризмом є Конвенція ОАЄ про запобігання та боротьбу з тероризмом, яка набула чинності 6 грудня 2002 року. Вона зобов'язує держави-учасниці криміналізувати терористичні акти відповідно до їх національного законодавства, визначає напрями міждержавної співпраці, встановлює юрисдикцію держав щодо терористичних злочинів, а також створює правові механізми для екстрадиції, транскордонних розслідувань та взаємної правової допомоги [70, с.48-49]. З того часу Африканський Союз прийняв ще низку додаткових документів, одним з таких є План дій Африканського союзу 2002 року. Він передбачає посилення поліцейського та прикордонного контролю, вдосконалення законодавчих і судових механізмів, протидію фінансуванню тероризму та сприяння обміну

інформацією між країнами-членами. В подальшому відбулося створення Африканського центру з вивчення та дослідження тероризму, який має на меті забезпечувати аналітичну підтримку, координацію та підвищення кваліфікації фахівців.

У 2019 році відбувся перший діалог щодо співпраці у сфері боротьби з тероризмом між НАТО та Африканським Союзом. Ця ініціатива стала продовженням нещодавно підписаного Меморандуму про взаєморозуміння між двома організаціями. Представники обох сторін обмінялися думками щодо потенційного розвитку повноцінного цивільно-військового партнерства у боротьбі з тероризмом на найближчі роки. Обговорення були зосереджені на глибшому розумінні потреб щодо підтримки Африканського Союзу з боку НАТО у сфері протидії тероризму, зокрема в тих напрямках, де НАТО може зробити вагомий внесок. Це, наприклад, зміцнення інституційного потенціалу в сфері оборони та реформування структур безпеки [75].

Попри помітний прогрес у зміцненні регіональних рамок протидії терористичним загрозам та покращенні координації дій між африканськими державами, все ж, на сьогодні залишаються суттєві проблеми, які стримують ефективність антитерористичних заходів. Насамперед це стосується обмеженості фінансових і кадрових ресурсів. Історично склалося так, що ініціативи, спрямовані на боротьбу з тероризмом, не завжди отримували належне фінансування. Основна причина полягає в тому, що для багатьох окремих країн-членів пріоритетними залишаються інші виклики, зокрема подолання економічних труднощів, екологічних криз, забезпечення сталого розвитку та мінімізація бідності. У результаті боротьба з тероризмом іноді відходить на другий план, поступаючись більш нагальним питанням внутрішнього характеру. Насправді проблеми низької ефективності заходів боротьби з міжнародним тероризмом і підтримки стабільного миру є характерними не лише для країн Африки. На сьогодні вони набули глобального масштабу. Сучасна міжнародна ситуація демонструє вкрай тривожні тенденції. Незважаючи на численні ініціативи, стратегії, міжнародні конвенції, плани дій, а також наявність

потужної нормативно-правової бази та інституційних механізмів, світ усе ще стикається з масштабними терористичними нападами, затяжними збройними конфліктами, значними втратами серед цивільного населення та постійною дестабілізацією в окремих регіонах.

Підтвердженням цього є дані Глобального індексу миру (GPI), який готує Інститут економіки та миру. Це один із провідних світових індикаторів, що оцінює рівень глобального миру. У звіті представлено всебічний, заснований на фактичних даних аналіз актуальних тенденцій у сфері безпеки, економічного значення миру та шляхів формування стійких мирних суспільств. Індекс охоплює 99,7% населення світу та ґрунтується на 23 кількісних і якісних показниках, зібраних із авторитетних міжнародних джерел [76]. Оцінка рівня миру здійснюється за трьома ключовими напрямками:

- Рівень суспільної безпеки та захищеності;
- Масштаби внутрішніх і міжнародних конфліктів;
- Рівень мілітаризації.

Згідно з Глобальним індексом миру за 2024 рік, у світі наразі триває 56 збройних конфліктів – це найбільший показник з часів Другої світової війни. Значна частина з них набула міжнародного характеру: 92 країни беруть участь у бойових діях за межами власних територій, що є рекордним значенням за весь період існування Індeksu. Таке зростання кількості локальних конфліктів суттєво підвищує ризик виникнення нових масштабних воєн у майбутньому [76].

До ключових результатів Глобального індексу миру за 2024 рік також можна віднести наступне:

- У 97 країнах зафіксовано погіршення рівня миролюбності – це найвищий показник з часу заснування Індeksu у 2008 році;
- Основними чинниками, що призвели до глобального зниження рівня миру стали збройні конфлікти в Україні та Газі: у 2023 році внаслідок бойових дій загинуло понад 162 000 осіб;
- Загальні економічні наслідки насильства у 2023 році досягли 19,1 трильйона доларів США, що становить 13,5% світового ВВП;

- Рівень мілітаризації зазнав найбільшого річного погіршення з часу створення GPI: у 108 країнах зафіксовано нарощування військової потужності;
- Через насильницькі конфлікти понад 110 мільйонів людей у світі стали біженцями або внутрішньо переміщеними особами. У 16 країнах кількість біженців перевищує пів мільйона;
- Найгірше погіршення рівня миролюбності спостерігалось в Північній Америці, що зумовлено зростанням рівня насильницької злочинності та зростаючим страхом перед насильством.

Окремо варто зазначити, що внаслідок війни Росії проти України у 2023 році загинуло приблизно 83 000 осіб, що становить понад половину загальної кількості загиблих. У Палестині, станом на квітень 2024 року, кількість загиблих оцінюється щонайменше в 33 000 осіб. Протягом перших чотирьох місяців 2024 року внаслідок збройних конфліктів по всьому світу загинуло ще 47 000 людей [76].

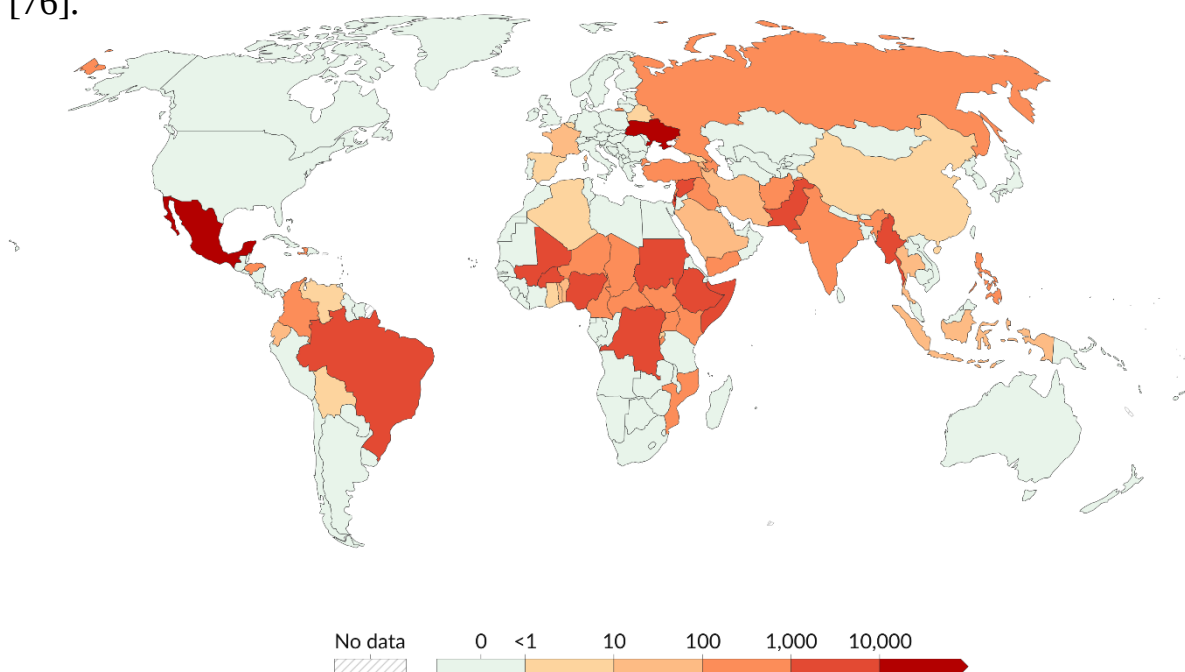

Рис. 3.1. Кількість загиблих у збройних конфліктах за місцем їх виникнення (2023 р.)

Крім даних Глобального індексу миру, важливу аналітичну інформацію щодо збройних конфліктів надає The Geneva Academy, яка спеціалізується на

правових дослідженнях, зокрема у сфері міжнародного гуманітарного права та правозастосування у збройних конфліктах. За її даними, найбільш постраждалим регіоном внаслідок збройних конфліктів є Близький Схід і Північна Африка, де зафіксовано 45 активних конфліктів. Найбільш ураженою країною регіону залишається Сирія, де збройне протистояння триває понад десятиліття. Африка посідає друге місце. На континенті відбувається понад 35 неміжнародних збройних конфліктів. У багатьох випадках вони характеризуються участю численних недержавних озброєних груп, які ведуть бойові дії як проти урядових сил, так і між собою. Регіональний список за інтенсивністю бойових дій очолює Центральноафриканська Республіка. Азія є ареною 21 збройного конфлікту, багато з яких пов'язані з сепаратистськими рухами, етнічними протистояннями та релігійною напругою. Європа наразі має 7 збройних конфліктів, більшість із яких становлять військові окупації [77]. Зокрема, Росія здійснює військову окупацію таких територій як:

- Автономна Республіка Крим (Україна);
- Придністров'я (Молдова);
- Південна Осетія та Абхазія (Грузія).

Також в Європі триває міжнародний збройний конфлікт між Україною та Російською Федерацією, який розпочався у 2014 році та перейшов у повномасштабну фазу в 2022 році. Останнім регіоном, де зафіксовано активні збройні конфлікти, є Латинська Америка. За даними The Geneva Academy, тут триває шість неміжнародних збройних конфліктів, рівномірно розподілених між двома країнами – Мексикою та Колумбією. У кожній з них зафіксовано по три активні конфлікти, здебільшого пов'язані з боротьбою уряду проти озброєних кримінальних угруповань, наркокартелів або повстанських рухів [77].

Оцінюючи масштаб збройних конфліктів, рівень смертності внаслідок терористичних актів, зростання кількості біженців та серйозні економічні збитки, спричинені цими подіями, стає очевидним, що сучасні підходи міжнародних організацій до боротьби з тероризмом та забезпечення глобального миру залишаються малоефективними, фрагментарними або занадто повільними.

Такий стан речей вимагає не лише критичного переосмислення існуючих механізмів, але й розробки нових комплексних стратегій, які враховуватимуть як військові, так і соціально-економічні, політичні та гуманітарні аспекти під час подолання терористичних загроз та зміцнення міжнародної стабільності.

3.2. Перспективи розвитку міжнародного тероризму й антитерористичних стратегій

Міжнародний тероризм у його традиційних, добре відомих нам формах, як уже було зазначено, становить глобальну загрозу. Він спричиняє численні людські жертви, масштабні руйнування, дестабілізацію держав і загалом підриває систему світової безпеки. Однак із початком XXI століття тероризм почав змінюватися, набуваючи нових форм. Терористичні організації дедалі активніше використовують цифрові технології для досягнення своїх цілей. У цьому контексті з'являється новий різновид міжнародного тероризму – кібертероризм.

Розгляд цього явища варто розпочати з визначення кібертероризму. Одним із перших його намагався сформулювати М. Поллітт, який розглядав кібертероризм як цілеспрямовані й політично вмотивовані атаки субдержавних угруповань або таємних організацій на інформаційні та комп'ютерні системи, а також сховища даних та програми, що можуть призводити до насильства проти цивільного населення. Інше, ширше визначення подає Алі Бурак Дариджилі. Він описує кібертероризм як насильницькі злочинні дії, що здійснюються через мережеві системи членами терористичних організацій та пов'язаними з ними особами з метою досягнення політичних цілей, а також для реалізації пропагандистських або матеріально-технічних потреб [78, с.96].

Існує також підхід, згідно з яким кібертероризм – це навмисні та незаконні атаки або загрози нападів на комп'ютери, мережі та інформацію, що в них зберігається, які спрямовані на досягнення політичних чи ідеологічних цілей та здатні спричинити фізичну шкоду [79, с.205]. Водночас у Законі України «Про

основні засади забезпечення кібербезпеки України», кібертероризм визначено як терористичну діяльність, що здійснюється у кіберпросторі або з активним його використанням [80].

Як можна побачити, всі ці визначення об'єднує одна ключова ознака, яка й відрізняє кібертероризм від класичних форм тероризму – атаки відбуваються не через безпосереднє фізичне насильство, а з використанням кіберінфраструктури. Тобто терористичні організації застосовують наявні цифрові технології або ж створюють спеціальне програмне забезпечення й обладнання для реалізації атак у кіберпросторі.

Найбільша загроза кібертероризму полягає в тому, що він не визнає державних кордонів, адже теракти можуть здійснюватися з будь-якої точки світу. Ця транснаціональність робить кібертероризм особливо небезпечним і важко контрольованим. Популярність цього негативного явища можна пояснити також тим, що здійснити кібертеракт набагато дешевше. На відміну від традиційного тероризму, який часто потребує значних фінансових ресурсів для придбання зброї або вибухівки, кібератаки можуть бути здійснені з мінімальними витратами, наприклад, за допомогою персонального комп'ютера. Кібертерористи не використовують звичні методи терору, а їх дії, зазвичай, спрямовані на порушення роботи критично важливої інфраструктури. Зокрема, загроза може полягати у:

- Виведенні з ладу корпоративних комп'ютерних мереж;
- Знищенні або викраденні банківських даних клієнтів;
- Порушенні функціонування промислових об'єктів, таких як заводи чи електростанції, з метою вимагання викупу;
- Отриманні доступу до персональної або конфіденційної інформації державного чи військового характеру;
- Поширенні шкідливого програмного забезпечення для спричинення масових вірусних атак;
- Порушенні мереж електроживлення;
- Маніпулюванні каналами ЗМІ з метою поширення дезінформації;

- Дестабілізації каналів зв'язку, зокрема зв'язку між державними інституціями чи службами безпеки.

Дослідники, що вивчають явище кібертероризму, наголошують на тому, що процеси глобалізації значно посприяли його поширенню, надаючи доступ до сучасних інструментів і ресурсів. Зростаюча залежність від цифрових технологій у таких критично важливих сферах, як енергетика, охорона здоров'я та фінанси, збільшує потенційний вплив кібертероризму [81, с.216-217]. Більше того, активний розвиток інтернет-технологій, зокрема соціальних мереж, дав змогу терористичним угрупованням не лише планувати операції в цифровому просторі, а й збирати фінансову підтримку через криптовалюту та інші анонімні канали.

Одним із показових прикладів використання сучасних фінансових інструментів терористичними структурами є діяльність угруповання ХАМАС. Ця організація перебуває під санкціями західних країн, а тому, позбавлена доступу до міжнародної банківської системи. Проте, попри такі обмеження, існують свідчення, що напередодні останніх масштабних нападів на Ізраїль, радикальні ісламісти отримували суттєві обсяги коштів за допомогою криптовалют. У період з 2021 по 2023 роки ХАМАС отримав близько 41 мільйона євро у вигляді криптовалютних переказів. Згодом ще одна радикальна організація «Палестинський ісламський джихад» (PIJ), бойовики якої брали участь у спільних атаках разом із ХАМАСом, одержала 93 мільйони доларів у криптовалютах. Бригади «Аль-Кассам», які є воєнізованим крилом ХАМАСу, також отримували значні суми у цифрових активах [82].

Британська аналітична компанія Elliptic провела розслідування, згідно з яким деякі радикальні угруповання не лише отримують криптовалюту від донорів, але й самостійно займаються її добуванням – майнінгом. Це дає їм змогу отримувати додаткове фінансування без зовнішньої допомоги. Під час правління ХАМАСу Сектор Гази потрапив під жорстку економічну блокаду. Однак навіть в таких ізоляційних умовах це терористичне угруповання неодноразово визнавали одним із найбагатших у світі, оскільки їх річний обіг часто оцінювався

в понад 1 мільярд доларів. Основними джерелами надходжень були податки та мита, які ХАМАС стягував на контрольованій території, а також зовнішні фінансові потоки, наприклад, пожертви та благодійні внески [82]. Значну частину цих коштів забезпечували палестинські емігранти, приватні донори з країн Перської затоки, зокрема Катару, Кувейту та Саудівської Аравії. Поширення криптовалют значно полегшило процес фінансування цього та інших угруповань. Вони дозволяють уникати міжнародного контролю, діяти анонімно та обходити банківські обмеження. Ще у 2019 році бригади «Аль-Кассам» через свій канал у Telegram публічно закликали прихильників надсилати пожертви у біткоїнах, підкреслюючи, що це безпечний та ефективний спосіб підтримки «опору».

Іншим важливим аспектом, на який варто звернути увагу, є те, що терористичні атаки в кіберпросторі можуть здійснювати як окремі особи та терористичні групи, так і одні держави стосовно інших. У цьому контексті доречним є приклад Росії, яка неодноразово здійснювала хакерські атаки на Україну і намагалася втручатися в її внутрішні справи. Зокрема, державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації оприлюднила звіт в якому зазначила, що у 2024 році кількість кібератак на Україну зросла на 69,8%, досягнувши 4315 інцидентів, порівняно з 2541 інцидентами у 2023 році. Найбільше хакерських атак зазнають: місцеві органи влади; урядові організації; сектор безпеки та оборони; енергетичний сектор; комерційні підприємства; телекомунікаційні компанії [83].

Крім того, нещодавнє дослідження Всесвітнього індексу кіберзлочинності (WCI), складене міжнародною групою дослідників, висвітлило країни, що найбільш серйозно постраждали від кіберзлочинності, ранжуючи їх за рівнем тяжкості кібернападів, кваліфікацією та професіоналізмом осіб, причетних до таких злочинів. До 10 найбільш вразливих країн увійшли: Індія, Бразилія, Велика Британія, Північна Корея, Румунія, Нігерія, США, Китай, Україна та Росія. Україна в цьому списку займає 2 місце, адже з 2014 року, після анексії Криму, вона стала об'єктом численних кібернападів – переважно з боку Росії. Країна

неодноразово ставала мішенню для атак із застосуванням програм-вимагачів і цілеспрямованих втручань у функціонування енергетичних систем, що робить її яскравим прикладом ведення кібервійн у XXI столітті [84]. Серед найбільш масштабних кібератак, здійснених проти України, можна виділити наступні:

- Атаки на українські банки. 15 лютого 2022 року російські хакери здійснили масштабну атаку на близько 15 українських банків. Крім того, хакери паралізували роботу сайтів Міністерства оборони України та Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій [85];
- Атаки на урядові ресурси та державні реєстри. 14 січня 2022 року об'єктами хакерських атак стали електронний сервіс «Дія» та офіційні сайти Кабінету Міністрів, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства закордонних справ, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Міністерства освіти і науки, Державної казначейської служби та низки інших органів. Усього було уражено близько 70 державних веб-ресурсів [85];
- Атака на мобільного оператора «Київстар». 12 грудня 2023 року унаслідок дій хакерів вийшла з ладу інфраструктура найбільшого українського оператора мобільного зв'язку «Київстар». В результаті абоненти по всій країні втратили доступ до мобільного зв'язку, інтернету та пов'язаних сервісів. Компанія офіційно підтвердила факт хакерської атаки [85];
- Масштабна атака на державні реєстри. 19 грудня 2024 року відбулася найпотужніша кібератака на державні електронні реєстри України за останній час. У результаті тимчасово призупинили роботу десятки реєстрів, що перебувають у компетенції Міністерства юстиції. Крім того, було порушено функціонування цифрових сервісів у застосунку «Дія». Відповідальність за атаку взяло на себе угруповання російських хакерів HakNet Team, про що було повідомлено в їхньому Telegram-каналі. Повне відновлення роботи реєстрів тривало близько місяця [85].

Якщо говорити про кібератаки, здійснені кібертерористами за межами України, то можна навести низку резонансних прикладів:

- Кібератака на корпорацію Microsoft. У березень 2021 року атака, що була пов'язана з уразливістю в поштовому сервері Microsoft Exchange, зачепила понад 30 000 організацій у США, включаючи комерційні компанії та державні установи. Інцидент отримав широкий міжнародний розголос і був розцінений як одна з найсерйозніших загроз національній кібербезпеці США [86];
- Витоки даних у T-Mobile. У 2023 році компанія повідомила про значне порушення кібербезпеки, що призвело до крадіжки персональних даних мільйонів клієнтів. Зокрема, один із наймасштабніших витоків охопив приблизно 37 мільйонів користувачів [86];
- Злам платформи X (колишній Twitter). У 2023 році невідомий хакер викрав і оприлюднив електронні адреси понад 220 мільйонів користувачів соціальної мережі, що стало одним із найбільших витоків даних в історії соціальних медіа [86];
- Злам додатку «My Fitness Pal» компанії Under Armour. Це відбулося у 2018 році та вплинуло на 150 мільйонів користувачів [86];
- Вірус WannaCry. У 2017 році цим вірусом уразили понад 400 000 серверів у більш ніж 150 країнах, завдавши збитків на суму близько 4 мільярдів доларів США [86].

Цей перелік не є вичерпним, оскільки кібератаки відбуваються майже щодня. За даними на 2023 рік, у світі було зафіксовано 2365 масштабних кібератак, жертвами яких стали понад 343 мільйони осіб.

Таким чином, можна констатувати, що в сучасних умовах загрозу людству становить не лише традиційний міжнародний тероризм. З розвитком цифрових технологій кібертероризм набуває дедалі більшої актуальності та в окремих випадках може мати навіть серйозніші наслідки. Це обумовлює необхідність переосмислення й вдосконалення існуючих антитерористичних стратегій, а також загального підходу до забезпечення міжнародної безпеки не лише в рамках тероризму й кібертероризму, але й інших загроз, розглянутих у межах дослідження. Багато дослідників наголошують на важливості широкої

міжнародної співпраці, зокрема між національними службами безпеки та спеціальними підрозділами боротьби з тероризмом. Така координація на національному, регіональному та глобальному рівнях є критично необхідною, адже лише спільними зусиллями, маючи спільну мету – подолання тероризму та глобальних загроз, можна досягти реального прогресу. З цим важко не погодитися.

Попри те, що сьогодні існують певні міжнародні норми, які передбачають можливість координації дій у сфері безпеки, багато з них є застарілими та потребують оновлення. Їхній перегляд дозволив би, зокрема, покращити обмін розвідувальною інформацією між країнами, що значно підвищить здатність запобігати терактам. Важливою також є розробка єдиного міжнародного антитерористичного законодавства, що дозволило б уникнути подвійних стандартів, коли одна й та сама особа визнається терористом в одній країні, а в іншій вона є «борцем за свободу». Оновлена нормативна база полегшила б процедури міжнародного переслідування злочинців, дозволила б встановити мінімальні стандарти правосуддя та уникнути зловживань. Іншими словами, це допомогло б усунути юридичні та дипломатичні бар'єри, що нині ускладнюють боротьбу з тероризмом і розглядати його як глобальну проблему, а не як суто регіональне явище.

Не менш важливого значення у боротьбі з тероризмом набувають превентивні заходи. Як зазначає І.М. Рижов, більшість існуючих стратегій акцентують увагу переважно на реагуванні на вже вчинені терористичні акти, що потребує застосування сили, тоді як питання запобігання таким подіям часто залишається поза належною увагою. Це суттєвий недолік, адже набагато ефективніше усунути передумови до виникнення терористичної діяльності, ніж потім займатися нейтралізацією конфлікту, який вже розгорівся і може призвести до втрати політичної стабільності та загрози безпеці громадян різних країн [87, с.187]. Така позиція є цілком обґрунтованою, оскільки превентивні заходи здатні вирішити низку ключових проблем: запобігти радикалізації населення, зокрема молоді; зменшити ризик виникнення збройних конфліктів;

протистояти внутрішній і зовнішній дестабілізації, включно з гібридними загрозами, пропагандою, політичним екстремізмом. Крім того, ефективна превентивна політика сприятиме підвищенню рівня довіри до державних органів і міжнародних інституцій, що є критично важливим у протистоянні тероризму на глобальному рівні.

Існує чимало шляхів реалізації превентивних заходів у боротьбі з тероризмом. Одним із найбільш перспективних є інвестування у нестабільні та слаборозвинені регіони. Наприклад, фінансування системи освіти, охорони здоров'я, розвитку інфраструктури й малого бізнесу в країнах Близького Сходу або Африки. Такий підхід може стати фундаментом для довготривалої стабільності. Часто саме соціально-економічна відсталість і брак перспектив стають ґрунтом для радикалізації населення й виникнення збройних конфліктів. Ще одним важливим напрямом є реалізація освітніх програм, які формують навички критичного мислення, виховують повагу до прав людини та сприяють міжрелігійній і міжетнічній толерантності. Співпраця з місцевими громадами, релігійними лідерами, педагогами є особливо ефективною, оскільки саме вони здатні впливати на формування громадської думки зсередини.

Окремої уваги потребують превентивні заходи в кіберпросторі, який став потужним інструментом у руках терористичних організацій. Як уже зазначалося, Інтернет надає їм практично необмежені можливості (поширення пропаганди, вербування нових членів, отримання фінансування). Слабкий контроль, відсутність цензури, загальнодоступність більшості ресурсів у глобальній мережі сприяє активному просуванню терористичних наративів радикальними групами. У зв'язку з цим постає необхідність створення ефективного міжнародного правового механізму, який би регулював діяльність у цифровому середовищі. Такий підхід має включати запровадження чітких норм і обмежень, спрямованих на блокування каналів поширення екстремістського контенту, а також унеможливлення фінансових потоків пов'язаних з терористичною діяльністю. Формування ефективного правового поля дозволить мінімізувати їхню силу впливу.

Отже, аналіз, проведений у межах розділу «Боротьба з міжнародним тероризмом та особливості забезпечення безпеки на глобальному рівні», дає змогу сформулювати низку важливих узагальнень. Насамперед було встановлено, що в сучасному світі діє ціла низка міжнародних організацій, які активно протидіють тероризму та прагнуть підтримувати мир у різних регіонах. Такі організації, як ООН, НАТО, ОБСЄ, Африканський Союз та інші, у межах своїх повноважень намагаються обмежити вплив радикальних та терористичних угруповань і перешкоджати їхній діяльності. У деяких випадках між цими структурами налагоджується тісна співпраця, що посилює загальну ефективність. Наприклад, взаємодія між НАТО та Африканським Союзом дозволяє оперативніше реагувати на загрози та сприяти стабілізації ситуації в окремих регіонах.

Водночас рівень насильства, кількість конфліктів, воєн та жертв по всьому світу свідчать, що ці зусилля мають недостатню ефективність. Збройні конфлікти охоплюють майже всі континенти, а людські втрати залишаються надто високими. Особливе занепокоєння викликає поведінка окремих держав, зокрема Російської Федерації, яка дозволяє собі грубі порушення міжнародного права, зокрема незаконну окупацію територій суверенних країн без жодних на це підстав. Такі події здатні підривати глобальну безпеку та дискредитувати міжнародні інститути, що покликані її гарантувати. Це ще раз підтверджує необхідність перегляду та оновлення існуючих методів протидії.

Крім того, було встановлено, що поряд із традиційними формами міжнародного тероризму дедалі більшого поширення набуває кібертероризм. Його ключова особливість полягає в тому, що він не визнає державних кордонів, а отже становить серйозну загрозу національній безпеці різних країн, навіть тих, які мають розвинуту систему кіберзахисту. Процеси глобалізації значно посилили вплив цього явища. На конкретних прикладах було продемонстровано, що щодня відбувається значна кількість кібератак як на державні установи, так і на великі корпорації. Такі атаки часто призводять до витоку конфіденційної інформації, порушують функціонування інформаційних систем і тимчасового

виводять з ладу важливі інфраструктурні об'єкти. Дослідження також показало, що попри міжнародні санкції та обмеження, терористичні угруповання продовжують отримувати значне фінансування своєї діяльності. Це стало можливим завдяки розвитку інтернет-технологій, а тому дозволяє їм зберігати оперативну спроможність та здійснювати терористичні акти.

У зв'язку з цим стає очевидним, що ефективна боротьба з новітніми загрозами вимагає тісної міжнародної співпраці та перегляду або оновлення чинного міжнародного законодавства. Це дозволить адекватно реагувати на виклики, що виникають та посилити координацію зусиль у сфері безпеки. Було визначено, що окрему увагу слід приділити превентивним заходам, які не лише спрямовані на ліквідацію наслідків уже здійснених терористичних актів, а й дозволяють зменшити ймовірність їх виникнення в майбутньому.

ВИСНОВОК

Дослідження, проведене в межах теми «Міжнародний тероризм і проблеми глобальної безпеки у сучасному світі», дозволило сформулювати низку важливих висновків.

По-перше, встановлено, що міжнародний тероризм є складним і багатовимірним явищем, яке має глибоке історичне коріння. Його перші прояви можна простежити ще з часів Античності, що свідчить про його тривалу еволюцію та здатність пристосовуватися до змін у суспільстві. Це підкреслює загрозливу та довготривалу природу цього негативного явища.

Попри численні спроби дати чітке визначення поняттю «міжнародний тероризм», на сьогодні не існує єдиного загальновизнаного формулювання. Різні держави та дослідники інтерпретують його по-різному, проте спільними залишаються такі основні ознаки: наявність чіткої цілі, значні людські жертви й матеріальні збитки, прихований етап підготовки терактів, а також публічність їх виконання з метою посіяти страх, паніку та дестабілізувати ситуацію в конкретній державі.

Історія свідчить, що методи терористичної діяльності змінювалися залежно від технологічного розвитку. У сучасну епоху терористичні організації активно адаптуються до нових умов, використовуючи цифрові технології. Особливу загрозу становить кібертероризм – нова форма терористичної діяльності, що здійснюється через Інтернет і здатна підривати безпеку держав віддалено. Він включає кібератаки на державні й приватні системи, розповсюдження пропаганди з метою вербування нових прибічників, застосування шкідливого програмного забезпечення, а також викрадення важливої конфіденційної інформації.

Деякі держави не лише відкрито підтримують терористичні угруповання, а й беруть безпосередню участь у створенні умов для їхнього існування, зокрема через активне фінансування, постачання зброї та політичне прикриття. Існують також режими, які роблять тероризм елементом власної зовнішньої й

внутрішньої політики, використовуючи насильницькі методи для тиску на міжнародну спільноту та досягнення геополітичних цілей.

Попри зусилля міжнародних організацій та окремих держав, локальні збройні конфлікти, терористичні акти й війни продовжують спричиняти масштабні людські втрати, руйнування та дестабілізацію. Особливу загрозу становлять антидемократичні політичні режими, зокрема диктаторські та тоталітарні, які, попри глобальні тенденції демократизації, зберігають свій вплив у світі. Їхня агресивна політика, заснована на придушенні прав і свобод людей, пропаганді, гібридних методах боротьби та підтримці нестабільності в інших регіонах, створює додаткові виклики для міжнародної спільноти. З огляду на вищезазначене, слід підкреслити, що наразі у системі міждержавних відносин спостерігається значна напруга та криза, що потребує поступового зняття за допомогою рішучих дій та налагодження ефективного діалогу.

На жаль, як показує практика, в умовах зростання глобальної конфліктності, більшість заходів, що вживаються на міжнародному рівні, здебільшого спрямовані на подолання вже наявних наслідків. Превентивні стратегії, такі як виявлення першопричин тероризму в нестабільних регіонах чи системне усунення умов для радикалізації населення, залишаються недостатньо розвиненими і потребують глибшого дослідження та реалізації. Таким чином, міжнародна безпека потребує нових підходів до боротьби з тероризмом та іншими загрозами, орієнтованих не лише на реакцію, а й на профілактику. Також до найважливіших напрямів боротьби слід віднести вдосконалення норм міжнародного права, зокрема з метою чіткого визначення та притягнення до відповідальності за новітні форми загроз, такі як кібертероризм, поглиблення міждержавної співпраці, розробку нових стратегій та ефективних інструментів протидії терористичній діяльності, посилений обмін інформацією між службами безпеки різних країн, а також зміцнення правових і організаційних механізмів реагування на глобальні загрози. Лише завдяки консолідованим зусиллям міжнародна спільнота зможе суттєво знизити ризики, пов'язані з тероризмом та забезпечити стабільний і мирний розвиток для всіх країн.

У підсумку, автор цієї кваліфікаційної роботи проаналізував актуальні проблеми, що постають перед системою міжнародної безпеки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що сучасні підходи до боротьби з міжнародним тероризмом та іншими загрозами потребують докорінного перегляду. Основна увага має бути зосереджена не лише на реагуванні на вже здійсненні насильницькі дії, а й на глибокому аналізі їхніх першопричин та формуванні ефективних превентивних механізмів, що забезпечать дієву та стабільну систему глобальної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карделя О.В. Феномен тероризму в сучасних міжнародних відносинах. *Національний авіаційний університет*. 2021. С. 2-79. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52079>.
2. Brian Forst. Terrorism, Crime, and Public Policy. *Cambridge University Press*. 2008. С. 521. URL: www.cambridge.org/9780521859240.
3. Мовчан А.В., Гришук В.К., Марін О.К., Щур Б.В., Канцір В.С., Красницький І.В., Шишко В.В., Благута Р.І. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник. *ЛьвДУВС*. 2011. С. 3-327. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4838>.
4. Gérard Chaliand and Arnaud Blin. The History of Terrorism: From Antiquity to ISIS. *University of California Press*. 2016. С. 536. URL: <https://dokumen.pub/the-history-of-terrorism-from-antiquity-to-isis-9780520966000.html>.
5. Маделик С.М. Історичні витоки та еволюція тероризму. 2010. С. 327-339. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/58865>.
6. Андрейчин М.А., Копча В.С. Біологічний тероризм: стародавня і новітня історія. *Збірник праць Тернопільського осередку Наукового товариства ім. Шевченка*. 2006. С. 9-23. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/15224>.
7. Кончаковська В. В., Кравчук А.С. Тероризм як злочинне явище: еволюція та заходи запобігання. *НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2016. С. 128-135. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/19042>.
8. Randall D. Law. Terrorism: A History. *Polity Press*. 2016. С.378. URL: <https://surl.lu/enudee>.
9. Jussi M. Hanhimäki, Bernhard Blumenau. An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences. *Routledge*. 2013. С. 336. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203093467>.

10. Pandora FMS team. What is Luddism? Learn all about its history and popular luddites. URL: <https://pandorafms.com/blog/what-is-luddism/>.
11. William F. Shughart II. An Analytical History of Terrorism, 1945-2000. *Public Choice*. 2006. С. 7-39. URL: https://www.researchgate.net/publication/5154555_An_Analytical_History_of_Terrorism_1945-2000.
12. Suistola J., Volkan V. Religious knives: historical and psychological dimensions of international terrorism. *Durham, North Carolina: Pitchstone Publishing*. 2017. С. 185.
13. Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського. Боротьба з тероризмом та насиллям. URL: <https://vspu.edu.ua/?p=instruct2>.
14. Richard English. The Cambridge History of Terrorism. *Cambridge University Press*. 2021. С. 719. URL: <https://dokumen.pub/the-cambridge-history-of-terrorism-1108470165-9781108470162.html>.
15. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Ku Klux Klan. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Ku-Klux-Klan>.
16. Georgia Historical Society. Amos T. Akerman (1821-1880). URL: https://www.georgiahistory.com/ghmi_marker_updated/amos-t-akerman-1821-1880/.
17. Давидов Д.Г. Тероризм: історичні витоки і генеза кримінально-правового поняття. *Том 3 № 85 (2024): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. С. 266-272. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315863>.
18. John Philip Jenkins. Terrorism. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/terrorism>.
19. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. *Київ: ННПСК КНУВС*. 2009. С. 72. URL: https://www.kdu.edu.ua/Documents/international_terrorism.pdf.

20. Громовенко К.В., Іванський А.Й. До проблеми розуміння міжнародного тероризму та його специфіки. *Право та державне управління*. 2021. С.4-14. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/b8ab990f-0cfb-47a2-bb11-4b3919a2dbe6>.
21. Важна К.А. Проблеми визначення поняття й сутності тероризму в міжнародному праві. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. С. 137-151. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/249036>.
22. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. *Відомості Верховної Ради*. 2003. № 25, ст.180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.
23. Телешун С.О. Сучасний тероризм – українські реалії. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 163-169. URL: <https://surli.cc/ufgozq>.
24. Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. *Кримінальне право* / В. Я. Тацій (відп. ред.). 2017. С. 957.
25. Юридична енциклопедія. У 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) *Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана*, 2001. Т. 3. 792 с.
26. Federal Bureau of Investigation. Terrorism. URL: <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>.
27. UN. General Assembly (49th sess. : 1994-1995). Measures to eliminate international terrorism: resolution / adopted by the General Assembly. 1994. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/172281?ln=en&v=pdf>.
28. Fernando Reinares. Conceptualising International Terrorism. *Elcano Royal Institute*. 2005. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/conceptualising-international-terrorism/>.
29. Гбур З.В. Теоретико-методологічні засади поняття «міжнародного тероризму». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. С. 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1962>.

30. Мікічурова О.В. Дефініція міжнародного тероризму в міжнародному праві. *Dictum factum*. 2019. № 2. С. 124-133. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/92>.
31. Одеський національний технологічний університет. Проблематика тероризму та насилля в усіх проявах. URL: <https://studlifeod.ontu.edu.ua/legal-education/>.
32. В'ячеслав Масний. «Терорист номер один». Як вбивство Усами бен Ладена вплинуло на світову безпеку. *Суспільне Новини*. 2021. URL: <https://suspilne.media/127433-terrorist-nomer-odin-ak-likvidacia-usami-ben-ladena-vplivula-na-svitovu-bezpeku/>.
33. Rewards for Justice. Islamic State in Iraq and Syria (ISIS). URL: <https://rewardsforjustice.net/rewards/islamic-state-in-iraq-and-syria-isis/>.
34. Глушков В.О., Долженков О.Ф. Соціальні та правові проблеми боротьби з тероризмом. *Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць*. Випуск 8. Одеса, 2000. С. 47–52.
35. Лясота Л.І. Фактори детермінації міжнародного тероризму в контексті процесу глобалізації. *Держава і право: Серія: Політичні науки*. 2015. №70. С. 232-245. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/6ffb053a-c90d-4aa6-b212-b4103c8b3862>.
36. Данило Ваврів. Теорія хвиль демократизації (припливи та відливи). *Bomedia*. 2022. URL: <https://bomedia.com.ua/democratization/>.
37. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. *Академічний курс: Підручник / Київ Юрінком Інтер*. 2006. С. 317. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/504.htm.
38. Бесклеткіна М.Ю., Власенко В.П. Особливості державно-правових режимів у сучасних умовах. *Збірник матеріалів XI наукових читань, присвячених пам'яті академіка В.В. Конєйчикова*. 2021. С. 17-20. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/21351b99-7683-4aa9-998e-37f19d0da303>.

39. Романюк О. І., Коваленко І. П. Аудіовізуальні засоби масової комунікації в політичній діяльності. *Вісник книжкової палати*. 2021. № 10 (303). С. 15. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26904>.
40. Николук Л.С. Характеристика антидемократичних державно-правових режимів. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні*. 2016. С. 77-82. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/1b2f5f5c-25d6-4a44-a722-468a16a62baa>.
41. Economist Intelligence Unit. The Democracy Index. URL: <https://www.eiu.com/n/global-themes/democracy-index/>.
42. Інна Семенова. Індекс демократії у світі опустився до найгіршого за 20 років, лише 6,6% людства живе у повністю вільних країнах — рейтинг The Economist. *New Voice*. 2025. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/rejting-demokraticnih-i-avtoritarnih-krajin-svitu-na-yakomu-misci-ukrajina-rosiya-hto-pershiy-50493534.html>.
43. Радіо Свобода. Афганістан: таліби обіцяють боротьбу з тероризмом і права жінок «у межах ісламу». 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-afghanistan-taliban/31415374.html>.
44. Анастасія Ізвошкіова. Безправ'я жінок, безробіття та репресії: що відбувається в Афганістані через три роки після приходу до влади талібів. *Суспільне Новини*. 2024. URL: <https://surl.li/gacjgo>.
45. Марина Азізова. Два роки пекла: як влада «Талібану» змінила Афганістан. *ТСН*. 2023. URL: <https://tsn.ua/svit/dva-roki-pekla-yak-vlada-talibanu-zminila-afganistan-2390425.html>.
46. Карина Бовсуновська. Талібан заборонив жінкам розмовляти з іншими жінками. *УНІАН*. 2024. URL: <https://www.unian.ua/world/taliban-teroristi-zaboronili-zhinkam-rozmovlyati-zi-vsima-lyudmi-12801180.html>.
47. Public Safety Canada. Taliban. 2013. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/ntnl-scrt/cntr-trrrsm/lstd-ntts/crrnt-lstd-ntts-en.aspx#53>.

48. Our World in Data. Democracy index. 2024. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu>.
49. В'ячеслав Масний. Крихка демократія проти військових. Історія перевороту в М'янмі. *Суспільне Новини*. 2021. URL: <https://susplne.media/115650-krihka-demokratia-proti-vijskovih-istoria-perevorotu-v-manmi/>.
50. Simon Tisdall. The Myanmar junta kills ... and the rest of the world looks away. *The Guardian*. 2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/04/the-myanmar-junta-kills-and-the-rest-of-the-world-looks-away>.
51. Оксана Вітер. Громадянська війна та дружба з Росією. Лідер хунти у М'янмі застеріг від розпаду країни. *RFI*. 2023. URL: <https://surl.lu/zbvskj>.
52. Олексій Терлецький. Громадянська війна в М'янмі: що відбувається в країні після перевороту? *Аналітичний центр ADASTRA*. 2022. URL: <https://adastra.org.ua/blog/gromadyanska-vijna-v-myanmar-sho-vidbuvayetsya-v-krayini-pislya-perevorotu>.
53. Vision of Humanity. 2025 Global Terrorism Index. 2025. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>.
54. Перепелиця Г. Державний тероризм. *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво. 2011. С. 808.
55. Karapuziki. ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОРИЗМ – це що таке, термін, визначення, суть, види. 2025. URL: <https://karapuziki.com.ua/derzhavnyj-teroryzm-tse-shcho-take-termin-vyznachennia-sut-vydy/>.
56. UN General Assembly. The Geneva Declaration on Terrorism. 1987. URL: <https://i-p-o.org/gdt.htm>.
57. Заєць В.О. Державний тероризм як один із видів міжнародного тероризму. *Вісник студентського наукового товариства*. № 26. 2022. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace//handle/123456789/3803?locale=en>.
58. I. Krupenya. State terrorism - definitions and manifestations in the context of the russian-ukrainian war. *Vol. 1 No. 158 (2024): Actual problems of International*

- Relations*. 2024. С. 7. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3888>.
- 59.Моцик О., Гіренко О., Гіренко А. Ядерний тероризм Москви проти Києва та колективного Заходу загалом у контексті повномасштабної війни Росії проти України й силового захоплення та окупації Запорізької АЕС. № 2 (19) (2024): *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. С. 191-210. URL: <https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/394>.
- 60.Іван Січень. Державний тероризм як основа політики Кремля. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел»*. 2024. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/derzhavnij-terorizm-yak-osnova-politiki-kremlya/>.
- 61.Summer Said, Benoit Faucon, Stephen Kalin. Iran Helped Plot Attack on Israel Over Several Weeks. *The Wall Street Journal*. 2023. URL: <https://www.wsj.com/world/middle-east/iran-israel-hamas-strike-planning-bbe07b25>.
- 62.U.S. Embassy in Ukraine. Злочинний режим: хроніка деструктивної діяльності Ірану. 2018. С. 22. URL: https://search.usembassy.gov/search?affiliate=dos_emb_eur_ukraine&query=iran+ukr.
- 63.Martin Chulov, Dan Sabbagh, Nechirvan Mando. Iran smuggled drones into Russia using boats and state airline, sources reveal. *The Guardian*. 2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/12/iran-uses-boats-state-airline-smuggle-drones-into-russia>.
- 64.Голос Америки. Іран заперечує постачання балістичних ракет Росії, попри заяви США та Європи. 2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/iran-balistychny-rakety/7786447.html>.
- 65.Микола Кондратенко. Фінансування тероризму: FATF внесла Іран у «чорний список». *Deutsche Welle*. 2020. URL: <https://surl.lu/islkzg>.

66. United Nations. Predecessor: The League of Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/predecessor>.
67. Декларація від 09.12.1994 Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94322>.
68. Бортник Н.П., Ковалів М.В., Єсімов С.С. Діяльність ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом. № 1 (2025): Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. С. 831-836. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/324044>.
69. Олена Доценко. Роль резолюцій Ради Безпеки ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом. Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права. 2022. С. 99-105. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=IfvCTOYAAAAJ&citation_for_view=IfvCTOYAAAAJ:7PzIFSSx8tAC.
70. Мінчук О.А. Міжнародні організації в протидії тероризму. Національний авіаційний університет. 2021. С. 79. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/29e27792-1893-4cf0-adcd-aaa477cbe85a>.
71. Скоморовський В.Б., Лучко О.О. Роль міжнародних організацій у протидії тероризму. Legal Bulletin, (№13). 2024. С. 109-116. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/483>.
72. Фрунзе Д.М. Роль НАТО у протидії тероризму. Маріупольський державний університет. 2024. С. 61.
73. NATO. Countering terrorism. 2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm.
74. OSCE. Countering terrorism. URL: <https://www.osce.org/countering-terrorism>.
75. NATO. NATO and African Union exchange views on furthering Counter-Terrorism Cooperation. 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_172328.htm.
76. Vision of Humanity. 2024 Global Peace Index. 2024. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/>.

77. Geneva Academy. Today's Armed Conflicts. URL: <https://geneva-academy.ch/galleries/today-s-armed-conflicts>.
78. Дінжос І.В., Замула А.Ю. Кібертероризм як потенційно реалістична загроза. *UNIVERSUM*. 2024. № 15, С.90-103. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/download/1517/1536/1552>.
79. Боброва Д.О. Кібертероризм як нова глобальна загроза. *Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 т. – Т. 2. – Дніпро: Університет митної справи та фінансів*. 2021. С. 204-206.
80. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45, ст.403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
81. Зінченко О. Кібертероризм як новітній виклик безпеці в умовах глобалізації. Сучасні суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Лубни : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2025. С. 216-219. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11008>.
82. Крісті Пледсон. Як криптовалюти підживлювали напад ХАМАСу на Ізраїль. *Deutsche Welle*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-kriptovaluti-pidzivluvali-napad-hamasu-na-izrail/a-67118097>.
83. Укрінформ. Кібератак на Україну торік побільшало майже на 70% - головні цілі хакерів. 2025. URL: <https://surl.lu/jueerb>.
84. Cyble. Russia, Ukraine, China, and More: The Nations at the Center of the Cybercrime Epidemic. URL: <https://cyble.com/blog/top-countries-facing-cybercrime-threats/>.
85. Слово і Діло. Наймасштабніші кібератаки на Україну. 2025. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/03/24/infografika/bezpeka/najmasshtabnishi-kiberataky-ukrayinu>.

86. Rob Sobers. 157 Cybersecurity Statistics and Trends [updated 2024]. Varonis. 2024. URL: <https://www.varonis.com/blog/cybersecurity-statistics>.
87. Рижов І.М. Про перспективи вдосконалення стратегій протидії тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. С. 185-187. URL: <https://surl.li/ckadhf>.

АНОТАЦІЯ

Кузьомко Богдан Олександрович «Міжнародний тероризм і проблеми глобальної безпеки у сучасному світі» – Рукопис.

Кваліфікаційна робота студента IV-го курсу денної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавр спеціальності 052 «Політологія». Державний університет «Житомирська Політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин. Житомир, 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 79 сторінках друкованого тексту, у тому числі 3 рисунки, список використаних джерел налічує 87 найменувань.

У дипломній роботі досліджено міжнародний тероризм і низку інших викликів глобальній безпеці, які є ключовими чинниками дестабілізації сучасного міжнародного середовища.

У першому розділі розглянуто історичну складову міжнародного тероризму, еволюцію його форм та методів, наведено сучасне визначення цього явища, проаналізовано причини його виникнення та окреслено ключові ознаки, що притаманні тероризму в сучасних умовах.

У другому розділі проаналізовано застосування терористичних практик окремими державами. Визначено режими, що мають ознаки антидемократичності та охарактеризовано найбільш поширені методи, які вони використовують для реалізації внутрішньої та зовнішньої політики. Окрему увагу приділено аналізу негативного впливу таких практик на сучасну систему міжнародної безпеки.

Третій розділ присвячений ролі міжнародних організацій у протидії міжнародному тероризму. Особлива увага зосереджена на діяльності таких структур, як ООН, НАТО, ОБСЄ та Африканський Союз, а також на заходах, які вони застосовують для підтримання глобального миру і безпеки. Встановлено, що починаючи з XXI століття з'явилися нові форми міжнародного тероризму,

зокрема кібертероризм, який становить суттєву загрозу сучасній системі безпеки. Наведено визначення кібертероризму, його ключові особливості та вплив на окремі країни.

Результати дослідження свідчать, що сучасні стратегії, концепції та заходи міжнародної спільноти щодо підтримання безпеки є недостатньо ефективними та потребують суттєвого вдосконалення з метою запобігання розколу сучасного світового порядку.

Ключові слова: міжнародний тероризм, антидемократичні режими, глобальна безпека, терористичні угруповання, ООН, НАТО, ОБСЄ, кібертероризм, збройні конфлікти, державний тероризм.